

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE
KOGUDUSTE LIIT

KÕRGEM USUTEADUSLIK SEMINAR

Janek Järveots

**Vana Testamendi väikesed prohvetid ja nende relevantsus
kristlikus koguduses**

Lõputöö projekt

Juhendajad: Ermo Jürma, *mag. theol.*
Einike Pilli, *dr. theol.*

Tartu 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. VÄIKESED PROHVETID	6
2. VIDEOLOENGUD	12
2.1. Hoosea.....	13
2.2. Joel.....	17
2.3. Aamos.....	22
2.4. Obadja.....	26
2.5. Joonas.....	30
2.6. Miika.....	34
2.7. Nahum.....	39
2.8. Habakuk.....	43
2.9. Sefanja.....	47
2.10. Haggai.....	51
2.11. Sakarja.....	56
2.12. Malaki.....	60
KOKKUVÕTE	65
KASUTATUD KIRJANDUS JA LÜHENDID	66
SUMMARY	68

SISSEJUHATUS

Lõputöö projekt – „Vana Testamendi väikesed prohvetid ja nende relevantsus kristlikus koguduses” – on videoloengute sari Vana Testamendi väikestest prohvetitest. Loengusarja koostamise mõttele viisid mind kaks asjaolu:

- 1) inimeste sageli vähesed teadmised väikeste prohvetite raamatute kohta;
- 2) väikeste prohvetite harv käsitus kogudustes ja seetõttu ka nende sõnumi vähene ellurakendamine kristlikus elus.

Kogudused ja vaimulikud töötajad keskenduvad oma jutlustes peamiselt evangeeliumi kuulutamisele ning üldisele kristlikule kasvatustööle. On tavapärane praktika, et jumalateenistustel, osadusgruppides ja muudel kristlikel kogunemistel loetakse Uue Testamendi evangeeliume, apostlite kirju, Psalme, valitud peatükke Moosese raamatutest ja suurtest prohvetitest. Kuid tihti jääb just väikeste prohvetite terviklik tundmaõppimine tahaplaanile. Jutlustes korduvad sealt pigem vähesed messiaanlikud ettekuulutused.

Süsteematiliste piiblitundide osatähtsus on viimastel aastakümnetel vähenenud. Pereraadio mitme aasta pikkune sari „Piibel kaanest kaaneni” on siin küll oluline ja värskendav täiendus, aga kõigil ei jätku nende saadete läbi kuulamiseks aega. Samas tuleb meil ka Jeesust Kristust näha aga läbi kogu Piibli, kaasa arvatud läbi VT väikeste prohvetite sõnumi (vrd Lk 24:27).

Käesolev lõputöö projekt jääb eelkõige VT ainevaldkonda, kuid samas tulid selles esile ka mitmed seosed praktilise teoloogiaga. Valminud videoloengute eesmärgiks on anda teadmisi kõigi VT väikeste prohvetite kohta ja tuua esile nende sõnum ning relevantsus tänasele päevale. Kompaktne veerandtunnine esitus iga väikese prohveti kohta peaks olema üldistav täiendus (või sissejuhatus) vastava prohvetiraamatu enda lugemisele, haarates kaasa nii kuulmis- kui ka nägemismeele.

Eestikeelset materjali väikeste prohvetite kohta tekib aastatega juurde. Juba praegu on meil mitmeid teatmeteoseid, Suur Piiblileksikon, Piiblientsüklopeedia jm, kust on võimalik leida huvitavat materjali väikeste prohvetite kohta. Samas ootavad ilmselt mitmed koguduslikud väikegrupid ja ka Piibli iseseisvad uurijad kergesti ligipääsetavaid videoloenguid, kust saaks selgust väikestest prohvetitest ja nende sõnumitest nii omaaegsele rahvale kui ka tänasele päevale.

Oma lõputöö projektiga püüangi anda kuulajatele-vaatajatele esmaseid teadmisi väikeste prohvetite elust, nende ajaloolisest ja religioosest taustast, raamatute jaotustest ja sõnumitest omaaegsetele kuulajatele. Seejärel pööran tähelepanu väikeste prohvetite raamatute sõnumi relevantsusele ja teoloogilistele rõhuasetustele, mis on olulised tänapäeva kuulajatele. Iga video lõpuosas on toodud küsimusi, mida saab loengu järel väikegrupis arutada, luues sellega tingimused teemakohaseks ja avameelseks aruteluks ning mõtete vahetamiseks.

Projekti põhirõhk on 12 videoloengul. Lõputöö projekti kirjalik osa koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis „Väikesed prohvetid” annan ülevaate prohvetist, prohvetlusest Piiblis, „väikeste prohvetite” mõiste tekkimisest, nende tegevusajast. Teine peatükk „Videoloengud” tutvustab VT väikeste prohvetite videoloengute valmistamist. Selles on esitatud 12 väikese prohveti tekstid („loengukonspektid”), mis on aluseks umbes 15minutilistele videoloengutele. Iga loeng esitleb ühte VT väikese prohveti raamatut.

Töö põhiosa valmimisel olen kasutanud mitmesugust kirjandust. Võõrkeelsetest Piibli kommentaaridest kasutasin eelkõige D. A. Carsoni toimetatud „New Bible Commentary, 21st Century Edition” ja „Tyndale Old Testament commentaries”. Lisaks ka veel La Sor William „Old Testament Survey : The Message, Form, and Background of the Old Testament”. Eestikeelsetest materjalidest olid nende loengute ettevalmistamisel suureks abiks ka koguduste lihtliikmetele tuttav Fritz Rieneckeri ja Gerhard Maieri „Suur Piiblileksikon”. Abimaterjalidena kasutasin enamasti aga Juhani Kuosmaneni „Suur sõnum väikestelt prohvetitelt” ja Mary Bachelori „Piiblit avades” ja ka Kõrgema Usuteadusliku Seminari õppejõu Ermo Jürma 2007. aasta loengukonspekti „Vana Testamendi sissejuhatus”.

Väikeste kirjaprohvetite raamatud on üsna erinevad. Mõne ülesandeks on vaid paari küsimuse avamine, teine sisaldab palju probleeme, nimesid, rahvaid, riike, nägemusi, ettekuulutusi jne. Samas oli käesolevas lõputöö projektis püstitatud lähteülesanne – valmistada igauhest neist

üks 15minutiline videoloeng. Seega on autor pidanud tegema oma valiku. Seepärast väldin teadlikult arvukatesse detailidesse ja teoloogilistesse koolkondadesse laskumist, tahaplaanile pidid jääma mitmed huvitavad eksegeetilised ja hermeneutilised probleemid. Videoloengute eesmärgiks ei ole pidada jutlusi, vaid aidata kuulajatel-vaatajatel mõista väikeste prohvetite põhisõnumit, mida nende raamatud meile edastavad.

1. VÄIKESED PROHVETID

Prohvetluse all mõistetakse Jumala Vaimu poolt inimesele antud ilmutust. Üleloomulikku ilmutust ei saa esile kutsuda mingil inimlikul viisil. Samuti ei ole võimalik seda inimliku tarkuse ja mõistusega õigesti tõlgendada (2Pt 1:20–21). VT-s esineb prohvetiaanne ainult üksikutel prohvetitel, kuid uue lepingu ajal on prohvetliku kõne vaimuand ilmselt väga paljude kristlase elus (1Kr 12:10; 14). Piiblist selgub, et prohvetliku kõne ja ilmutuse puhul võib olla tegemist kas Jumala poolse otsese kõnelemisega (Jr 1:7; Ho 1:2; Jn 1:2), nägemuse või unenäoga (4Ms 12:6; Tn 1:17), öise nägemusega (Tn 2:19; Sk 1:8), nägemused ennustuste selgitamiseks (Am 7:1–9; 8:1–3; Ap 10:10–16), võrdpildiline tegevus, koos sinna juurde kuuluvate selgitustega (Js 20:2jj; 27:2jj; Ap 21:10j) või ka Jumalalt saadud otsene käsk, panna kirja mingi konkreetne sõnum, nt Moosese Seadus (2Ms 34:27; Js 8:1; Jr 30:2).¹

Kui vaadelda nüüd prohvetiametit ja prohvetlust lähemalt, siis prohveti peamiseks ülesandeks oli vahendada Jumala sõnumit, anda edasi korraldusi Iisraeli rahvale ajaloo otsustavatel etappidel. „Tõesti, Issand Jumal ei tee midagi, ilmutamata oma nõu oma sulaseile prohveteile” (Am 3:7). Seega nad olid elavaks sidemeks Jumala ja tema rahva vahel.²

Nad pidid andma edasi hoiatused kuningatele ja Jumala enda poolt väljavalitud rahvale, kuid vahel ka naaberrahvastele. Kuid alati oli nende sõnumite keskseks tähenduseks üleskutse, tulla inimestel taas meeleparandusele ja naasta lepingu täitmise juurde Jumalaga. Peamisteks probleemideks olidki siis olukorrad, kus Iisraeli rahvas püüdis lahendada oma probleeme ja raskusi välisriikide toel, sõlmides nendega liiduleppeid. Lisaks veel riigisisised sotsiaalsed probleemid, kus rõhuti vaeseid ja kaitsetuid. Ja veel ka muidugi ebajumalateenistus, kus lepingurahvas segas Jumala teenimise sisse baalikummardamise julmi ja amoraalseid kombeid. Kuid pea alati sisaldas kohtukuulutus ka õnnistuse töotust, seda pöördumise ja meeleparanduse korral. Niisiis oli prohveti ülesanne meenutada Iisraelile ja lepingurahvale

1 Fritz **Rienecker**, Gerhard **Maier**, „Prohvetlus” – *Suur piiblileksikon*. Toim. Ingmar Kurg. Tallinn: Logos, 2011, 507.

2 *Ibid.*, 505.

lepingusuhet Jumalaga ning kõike sellega seonduvat, milleks oli Jumala käskudele allumine – armastada kõigepealt Jumalat ja seejärel oma ligimest.

Ka jumalateenistuste kohta oli prohvetitel palju öelda. Nii näiteks oli ohverdamine Jumala silmis asjatu, kui ohvritooja ei allunud Jumala seadustele ja taatele.³ Seega on prohvetite peamisteks üleskutseteks – pöörduda konkreetsetest pattudest Jumalale sõnakuulelikuks. Kuulekus ja pöördumine on ainsad võimalused pääseda Jumala vihast ja just ajaloolistes katastroofides nähakse Jumala kohut oma rahva üle ja siinkohas ongi prohvetite ülesandeks avada oma sõnumiga nende sündmuste vaimsed tagamaad.⁴

Nagu eespool öeldud, siis ennustasid prohvetid ka kuningatele või ka nendele, kes prohveteerimise eest maksid. Kuid mitte kõik polnud tõelised prohvetid. Mõned kõnelesid valitsejatele seda, mida too tahtis kuulda, näiteks võite või kordaminekuid erinevates ettevõtmistes, nii nagu juhtus 2Aj 18 peatükis. Just prohvet Jeremija taunis teravalt temaaegseid valeprohveteid (Jr 23:16).

Kuid küsime lähemalt, kes on üldse prohvet? Sõna „prohvet” on tegelikult laensõna kreekakeelsest sõnast προφήτης *prophetes*, mis tähendab „eestkõnelejat”, „ettekuulutajat” ja ka „tõlgendajat”. Lisaks veel ka „jumaliku tahte ette teataja.” VT-s võis see olla ka lihtsalt „ilmutuse nägija”, nagu näiteks Aabraham (1Ms 20:7).⁵

VT-s tähistatakse prohvetit heebreakeelse sõnaga נָבִיא *nabi*, mis võib samuti tähendada „kõnelejat”, „kuulutajat”, kõige tõenäolisemalt aga „kutsutut”. Üksikutes kohtades kasutatakse ka heebreakeelset sõna רוֹאֵה *ro(h)e*, mis tähendab „nägija” või „vaataja”. Seda kinnitab meile: „Muiste ütles Iisraelis igaüks nõnda, kui ta läks Jumalat küsitlema: „Tulge, lähme nägija juurde!” Sest keda nüüd hüütakse prohvetiks, hüüti muiste nägijaks” (1Sm 9:9). Siin võib esile tuua veel 2Sm 24:11, 1Aj 9 peatüki ja ka Am 7:12, kus sõna „nägija” puhul on viidatud tõenäoliselt sellele, et kuulutus võeti vastu nägemismeele vahendusel. Kuid siiski olgu öeldud, et ainult nende nimetustega ei pruugi me prohvetiameti tegelikku tähendust lõpuni mõista.⁶

3 Mary **Batchelor**, *Piibli avades*. Eesti Piibliselts, 1998, 54–55.

4 Rienecker, „Prohvetlus”, 506.

5 Mati **Lilleväli**, *Piibli nimede leksikon*. Tallinn: Kristlik kirjastuselt „Logos,” 2000, 182.

6 Rienecker, „Prohvetlus”, 505.

Sageli mõistetakse „prohvetluse” all tuleviku ettekuulutamist. VT prohvetid tegid seda sageli – nad ennustasid ette inimeste, kuningate ja riikide saatusest, aga eriti tähenduskirkas on meile see osa, kus nad räägivad Messia tulemisest.

Ent siiski oli prohveti sõnumi põhirõhk olevikul, mitte tulevikul. Prohvetite suur ülesanne oli kutsuda rahvast tagasi elava Jumala ja tema käskude täitmise juurde. Just seepärast ongi oluline mõista prohveti tegutsemisperioodi. Kui tahame õigesti aru saada prohvetiraamatu sõnumist, peame tundma omaaegset olukorda. Kui me seda teame, siis annab VT prohvet inimesele oma sõnumi mõjuvõimsalt igas ajastus ja igas ühiskonnas.⁷ Kuid Piiblist me loeme, et prohvetlus tegeles ka minevikuga, näiteks tõlgendab Hesekiel Iisraeli kõrberännuaega (Hs 20:3–28).

Kuigi suur osa prohvetikuulutusi täitus prohvetite endi eluajal, andsid nad edasi ka sõnumeid, mis olid seoses kaugema tulevikuga, nii Messia esimese kui ka teise tulemisega. Oma videoloengutes pööran ma erilist tähelepanu just väikeste prohvetite poolt edasi antud eshatoloogilistele, s.t ajastute lõpu kohta käivatele ettekuulutustele. Nende auline täitumine on veel ees ja sünnib Issanda suurel päeval.

Niisiis tegeleb Piibli prohvetlus mineviku, oleviku ja tuleviku sündmuste kirjeldamisega.

Vana Testamendi viimased seitseteist raamatut moodustavad meie Piiblis osa, mida nimetatakse Prohvetid. Kuusteist neist kannavad ka prohvetite nimesid, kelle sõnumit nad sisaldavad. Jesaja, Jeremija, Hesekiel ja Taanel on tuntud kui „suured prohvetid” ja ülejäänud kaksteist kui „väikesed prohvetid”.

Prohveteid on Iisraelis olnud muistsetest aegadest peale. Esimene ja suurim nende seast oli Mooses (5Ms 18:18; 34:10). Kohtumõistjate ja (esimeste) kuningate ajal olid prohvetid sageli kuningate kõrval. Osa nendest – eriti Eelija ja Eliisa – olid oma ajas väga väljapaistvad isiksused. Me loeme palju nende imelistest tegudest, aga vähe nende õpetusest. Samas pole Pühakirjas nende nimelisi raamatuid.

⁷ Robin Keeley, „Piibli raamatud – Prohvetid” – *Piiblientsüklopeedia*”. Toim. Elmi Pata, Georg Grünberg. Tallinn: OÜ Eesti Raamat, 1996, 94.

Iisraeli klassikaline kirjaprohvetlus (prohvetid, kellest meil on omanimelised raamatud) algab 8. saj eKr. Esmalt kuulutasid Aamos ja siis Hoosea sõnumit, mis säilitati kirjutatuna raamatus. Enam kui 300 aasta vältel tegutses terve rida taolisi prohveteid. Nende tegevusaega langeb elu Iisraeli ja Juuda eraldatud kuningriikides, mõlema riigi häving, rahva pagendamine Paabelisse, pagendusest tulek ja aastad peale seda.

Üldine arusaam on, et prohvet andis oma sõnumi edasi suuliselt. Nende sõnum on sageli elavas keeles, piltlik, mõistukõneline või koguni nägemuslik. Kas nad ise need ka omanimelistesse raamatutesse kirjutasid või on need üles kirjutanud inimesed, kes prohveteid kuulsid ja nende sõnumid meeles pidasid? Me ei tea seda alati kindlalt. Näiteks Jeremija laskis oma sõnumit üles kirjutada teistel: „Siis Jeremija võttis teise rullraamatu ja andis selle kirjutaja Baarukile, Neerija pojale, ja tema kirjutas sinna Jeremija suust kõik selle raamatu sõnad” (Jr 36:32a).

Prohvetid olid jumalamehed ja töötasid Jumala saadikutena. Nad olid nii haaratud oma sõnumist, et kõnelesid sageli Jumala nimel: „Mina ütlen teile...” Nad teadsid, et Jumal oli neid kutsunud (oma kutsumislööd on esitanud eriti suured prohvetid (Js 6, Jr 1, Hs 1–3). Väikesed prohvetid teevad seda harvem (Am 7:15). Nende puhul me loeme „Issanda sõna tuli ... , Issand ütles mulle”. Neid inspireerisid Jumala Vaim ja sõna. Prohvetite raamatute noomisid harilikult rahvast Jumala ja tema seaduste hülgamise pärast.

Kui loeme prohveteid, peame teadma nende ajaloolist tagapõhja. Arukas on samuti küsida:

- kas kirjutaja kasutab kujundite keelt,
- kas ka luulekeelt,
- mida tema kõnekujundid tähendavad,
- miks prohvet kõneles just nii,
- kuidas mõistsid Uue Testamendi kirjutajad seda prohvetit?⁸

Prohvetite suurim panus Iisraeli usuelule ei olnud mitte uus ilmutus Jumalalt, vaid uus kutse jääda ustavaks sellele, mida Jumal oli juba endast ilmutanud, parandada meelt ja tulla tagasi Jumala juurde. Prohvetid ei väsinud selgitamast, et tõeline usk ei ole pelgalt mingi usutava või

8 Keeley, „Piibli raamatud – prohvetid”, 110.

isegi veendumus, vaid see puudutab ka käitumist. Halastamatult ründasid nad oma ajastu inimesi mitte sellepärast, et nad ei jaatanud seadusesätteid, nagu need on kirjas juba Moosese raamatutes, vaid seepärast, et seda usku ei rakendatud igapäevaellu. Prohvetid kõnelesid Iisraeli rahva südametunnistusele. Nad hoiatasid läheneva õnnetuse, võimaliku pagenduse eest. Ja kui Jumala kohtuotsus oli tabanud Iisraeli, andsid nad lootust ja Jumala töötust uue elu alguseks (Am 5:21–24).⁹

Väikeste prohvetite all mõeldakse VT viimast 12 prohvetiraamatut. Jesaja, Jeremija ja Hesekieli raamatute maht on palju suurem ja seepärast nimetatakse neid suurteks prohvetiteks. Kristliku Piibli raamatute järjestuse põhjal loetakse suurte prohvetite hulka ka Taanieli raamat.¹⁰ Oma lõputöö projektis ma võtangi vaatluse alla kõik kaksteist väikest prohvetit – Hoosea, Joeli, Aamose, Obadja, Joona, Miika, Nahumi, Habakuki, Sefanja, Haggai, Sakarja ja Malaki.

Need kaksteist väikest prohvetit olid kord koondatud ühte raamatusse. Septuaginta (LXX) ehk esimene VT tõlge kreeka keelde rõhutab, et tegemist on ühe teosega. Vanim ühemõtteline viide sellele on umbes 180 eKr Jeesus Siiraki raamatus (Srk 44:1–50:24). Seal nimetatakse heebreakeelse Piibli järjekorras – Jesaja, Jeremija ja Hesiekieli raamatuid ning edasi „kaheteistkümne prohveti” raamatut kui ilmselt ühtekuuluvat suurust. Nende kohta öeldakse: „Ja kaksteist prohvetit – nende luud elustugu haudades! Sest nemad trööstisid Jaakobit ja lunastasid tema kindla lootusega” (Srk 49:10). Ladinakeelne piiblitõlge Vulgata nimetab neid *Prophetae minores* ehk väikesed prohvetid.¹¹

Kaheteistkümne väikese prohveti tegevusaeg hõlmab umbes 300 aastat, 760–430 eKr. Seega kuningas Jerobeam II valitsemisajast kuni prohvet Malaki raamatu kirjutamiseni, arvatavalt kuni 425 eKr.¹² On arvamusi, et väikeste prohvetite raamatud olevat paigutatud ajastulisse järjekorda, kuid *de facto* see kõigi raamatute puhul ei sobi, nagu näeme üksikute raamatute vaatluse juures.

Kuid mis rolli mängivad VT-i väikesed prohvetid tänapäeval? Kas neil on üldse meile kui uue lepingu rahvale midagi öelda? Oma sõnumid ütlesid nad ju oma aja valitsejatele, preestritele

9 Keeley, „Piibli raamatud – Iisraeli usk”, 116.

10 Juhani **Kuosmanen**, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*. Rakvere Nelipüha Kogudus, 2006, 7.

11 Ermo **Jürma**, *Vana Testamendi sissejuhatus*, käsikirjaline teos, 2007, 65.

12 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestele prohvetitelt*, 7.

ja rahvale. Seda ma nüüd oma lõputöö projekti videoloengutes käsitlema hakkangi. Nagu nägime, tegeleb prohvetlus mineviku, oleviku ja tulevikuga. Me ei tohi ära unustada, et tolleaegne prohvetlik sõnum viitas üha selgemalt uuele algusele – Jeesusele Kristusele ehk Messia tulekule. Väikeste prohvetite sõnumid kõlasid küll esmalt Iisraeli rahvale, kuid tihti ka naaberrahvastele. Sõnumid Messia tulekust on aga rõõmusõnum kõigile.¹³ Kuid enne Jeesuse Kristuse pääste vastu võtmist tuleb meil pöörduda ja meelt parandada, et Jumal saaks meid päästa ja seejärel muuta meid järjest rohkem enda sarnseks. Seetõttu võiksid need videoloengud olla lisaks huvitavatele ajaloolistele faktidele ka üleskutseks pöördumisele ja meeleparandusele ning Jeesuse Kristuse, meie Päästja poole juhtimisel ka sügavam õpetuslik pool, kuidas elada Jumalale meelepärast elu.

13 Rienecker, „Prohvetlus”, 506–507.

2. VIDEOLOENGUD

Lõputöö projekti raames valmis Piibli kaanoni 12 väikese prohveti kohta üks kompaktne videoloeng. Nende loengute alustekstid („konspektid”) on koondatud käesolevasse peatükki. Igas iseseisvas videoloengus järgin ma enam-vähem üht ja sama struktuuri oli:

1. **Prohveti raamatu sõnum.** Esmalt sõnastan prohveti raamatu põhilise sõnumi. See tähendab küll ka seda, et prohveti paljud (samuti olulised) üksiksõnumid jäävad algul nimetamata.
2. **Ajaloolis-religioonse taust.** Kuna Piibli prohvetiteeringud olid antud konkreetsetes ajas ja neil on seos omaaegse poliitilise- ja religioosse olukorraga, siis on väikeste prohvetite sõnumi mõistmisel oluline teada seda tausta. Piibel ise, kuid ka paljud teised ajalooallikad, Iisraeli naaberriikide muistsed arhiivid ning arheoloogilised leiud on meie pilti avardanud.
3. **Prohveti isik ja tema taust.** Piibli prohvetite raamatud edastavad meile Jumalalt saadud sõnumeid. Prohveti oma isik jääb Pühakirjas valdavalt tahaplaanile, aga ometi on neil omavaheline seos. Iga prohvet oma ajastu laps. Esmalt pööran tähelepanu prohveti nimele, sest heebrea Piiblis on paljudel nimedel (sümboolne) tähendus, siis päritolule, elukutsele, tema kuulutamise ajale ja kohale ning nendele, kellele ta sõnum on suunatud.
4. **Prohveti raamatu jaotus.** Prohvetite raamatute ülesehituse ehk kava tundmine aitab lugejal-kuulajal haarata ja mõtestada lahti raamatu sisu. Kuna Piibli peatükkideks jaotamine pärineb arvatavasti Stephan Langtonilt ja alles 14. sajandil võeti see ladinakeelsest Piiblist üle ka heebreakeelsesesse¹⁴, siis läbivad prohvetite sõnumid erinevaid peatükke ja seetõttu on oht saada ebaselget sõnumit. Raamatu jaotuse tundmine annab prohveti sõnumitele selgemad piirid.
5. **Prohveti raamatu sõnum omaaegsele rahvale.** Prohveti poolt edastatud sõnumit eraldi välja tuues ja neid selgemini piiritledes, on võimalik eristada Jumala tahet

¹⁴ Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 5.

inimestele sekundaarsest informatsioonist. Selle tulemusel tuleb esile ka prohveti raamatu põhiline sisu.

6. **Prohveti raamatu sõnum tänapäevale.** See on käesoleva projekti ilmselt kõige kaalukam osa. Kuigi osa prohvetitele antud sõnumitest täitus juba nende eluajal või hilisematel aastatel ja suur osa Jeesuse esimese tulemisega, kannavad need sõnumid olulist tähendust ka tänapäeva inimestele. Jumala tahte kuulutajatena on prohvetid sõnastanud moraali-, õigluse-, õiguse- ja religioosseid norme, mis ei ole kaotanud tähtsust ka tänapäeval. Lisaks on prohvetitel eshatoloogilisi ettekuulutusi, mis täituvad alles ajastu lõpul ning sellele oleme meie lähemal kui nende esmakuulajad. Me ei loe ju Piiblit mitte üksnes ajaloolisest, vaid kanoonilisest huvist lähtudes.
7. **Prohveti raamatu võtmesalmid.** Eraldi tõin välja ka iga väikese prohveti raamatu võtmesalmid, mis aitaksid kuulajal meelde jätta prohveti raamatu põhisõnumeid. Ka on need väärt endale pähe õppida. Nende leidmisel oli kõige rohkem abiks Ermo Jürma 2007. aasta loengukonspekt ja Helmut Ockerti raamat „Piibliõpetus”.
8. **Küsimused.** Iga videoloengu lõpul on sõnastatud mõned küsimused, mis aitavad vestlusgrupis väikese prohveti sõnumit läbi arutada.

2.1. Hoosea

Tere tulemast kuulama ja jälgima väikeste prohvetite loengusarja! Väikesteks prohvetiteks nimetatakse VT kahtteist viimast raamatut. Selline tehniline tähistus tuli kasutusele ladinakeelse piiblitõlkega Vulgata. Võrreldes suurte prohvetitega, kelleks peetakse Jesajat, Jeremijat, Hesekieli ja Taanieli, on nende kaheteistkümne prohveti raamatud palju väiksemad. Heebrea Piiblis kuulusidki nad ühte raamatusse pealkirjaga „Kaheteistkümne prohveti raamat”. Samas on Jumalal öelda meile neist igäühe kaudu olulisi sõnumeid. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Hoosea.

Hoosea raamatu sõnum

Hoosea saab käsu abielluda „hooranaise” Gomeriga – see on prohvetlik pilt truudusetu Iisraeli suhtest oma Jumalasse. Issanda armastus oma rahva vastu aga ei muutu. Raamat toob esile

küll nende rohked patud ja karistuse, kuid kutsub jälle meelearandusele. „Ma olen Jumal, aga mitte inimene” (Ho 11:9).

Ajaloolis-religioosne taust

Mis toimus siis prohvet Hoosea ajal Iisraelis ja Juudas? Mille vastu rahvas eksis? Vaatleme korraks eelnevat aega. Süüria kuningas Hasael oli allutanud tükk-tüki haaval Iisraeli põhjaosa. Kuigi kuningas Joas hakkas prohvet Eliisa õnnistusel Iisraeli valdusi taastama, siis alles tema poeg Jerobeam II tõstis oma pika valitsemisaja jooksul Põhjariigi endisesse võimsusse. Nii oli Hoosea prohvetikuulutuse alguses Iisraeli riik oma vägevuse tipul. Kuid pärast Jerobeam II surma algas kaos ja segadus. Mässud ja võitlused ning ebajumalateenistus lükkasid riigi taas allakäigule ja hävingule.¹⁵ Sakarja jõudis valitseda vaid kuus kuud – siis ta mõrvati Sallumi poolt. Kuu aja pärast mõrvati Sallum Menahemi poolt, kes peagi alistus Assüüriale ja pidi maksma neile ränka andamit. Tema poeg Pekahja mõrvati kaks aastat hiljem Pekahi poolt. Pekah liitus Assüüria vastu Damaskuse poolel, kuid see poliitika jooksis täielikult karile. Seitse aastat hiljem pidas prohvet Hoosea nimekaim – kuningas Hoosea, Eela poeg – vandenõu Pekahi vastu, lõi ta maha ja sai viimaseks Iisraeli kuningaks. Pärast kolmeaastast piiramist langes Põhjariigi Iisraeli pealinn Samaaria Assüüria vägede ees ja 10 suguharu viidi vangipõlve.

„Efraim on jaganud armukingitusi” (Ho 8:9) – sellega viitas Hoosea Iisraeli välispoliitilistele altkäemaksudele, millega ta ostis kord Egiptuse toetust Assüüria vastu ja siis jälle vastupidi.¹⁶ Vaatamata kõigile vastuoludele Juuda ja Iisraeli, Jeruusalemma ja Samaaria vahel oli neile ühine see, et nad mõlemad murdsid ikka ja jälle truudust Issandale ja ootasid abi rohkem suurriikidelt kui Jumalalt. Iisraellaseks tunneb Hoosea seda eriti valulikult just 10 hõimu alal. Ta näeb kõikjal truudusetust ja seda eelkõige jumalateenistustes, kuid ka kuningate ja ülemate ametisse seadmisel ja välispoliitikas.¹⁷

Maal kasvas truudusetus Jumala Seaduse suhtes. Kuigi Jumal oli andnud Moosese kaudu käsu, määrata preestreid Leevi soost, siis tollel ajal saadi preestriks ka raha eest. Nii ei järginud ka preestrid Jumala sõna, vaid neist olid saanud röövlid, kellele isegi mõrvad polnud haruldased (Ho 6:9). Elava Jumala kummardamisele oli lisandunud nii palju paganlikke

¹⁵ Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 12–13.

¹⁶ *Ibid.*, 12.

¹⁷ Rienecker, „Hoosea raamat”, 190.

elemente, et see meenutas pigem Baali teenimist (Ho 2:10; 11:2). Lisaks levis ka animism ehk vaimude ja looduse kummardamine. Eriti võigas oli Hooseale aga templiprostitutsioon ja kultuslik hooramine (Ho 4:13-14).¹⁸ Kõigile nendele pahedele reageeris Jumal prohvet Hoosea kaudu saadetud sõnumiga.

Hoosea isik ja tema taust

Nimi „Hoosea” on tuletatud heebreakeelsest sõnast הוֹשֵׁעַ *hošeea* ja tähendab „Jumal on vabastanud” või ka „Jumal on päästnud”.¹⁹ Me ei tea Hoosea nooruspõlvest, taustast ega eelnevast elust midagi peale selle, et ta oli Beeri poeg (Ho 1:1) ja et tal oli õnnetu abielu. Midagi rohkem me tema isikliku elu kohta ei tea.²⁰

Hoosea on üks neljast „kirjaprohvetist”, kes elas 8. saj eKr. Selleks ajaks oli Taaveti-Saalomoni suurriik juba jagunenud kaheks: Lõunariigiks Juuda, pealinnaga Jeruusalemm ja Põhjariigiks Iisrael, pealinnaga Samaaria. Hoosea elas Põhjariigis, kuid millise sealse kümne hõimu hulka ta kuulus, seda pole teada.²¹ On arvatud, et ta võis kuuluda leviit-prohvetite opositsiooni hulka, ja on võimalik, et ta oli isegi üks nende juhtidest.²² Hoosea kaasaegsed olid ka Aamos, kes tegutses samuti Iisraeli põhjaosas, ning Miika ja Jesaja, kes olid prohvetiteks riigi lõunaosas ehk Juudamaal.²³ Ho 1:1 järgi tegutses ta Iisraeli kuninga Jerobeam II ja Juuda kuningate Ussija, Jootami, Aahase ja Hiskija valitsemisajal, seega aastatel 750–725 eKr. Hoosea sõnum, mida ta rahvale rääkis, ei tulenenud aga siiski üksnes nägemustest ega tema enda argikogemustest, vaid Jumalalt.²⁴

Hoosea raamatu jaotus

Hoosea raamatu võime mõtteliselt jagada kolmeks. Esimeses osas kirjeldab prohvet Iisraeli truudusetust Jumala vastu, kuid samas ka Jumala armastusest oma rahva vastu (Ho 1:1–3:5).

18 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 14.

19 Lilleväli, „Hoosea”, 102.

20 William Sanford **LaSor**, David Allan **Hubbard**, Frederick WM. **Bush**, „Hosea” – Old Testament Survey. The Message, Form, and Background of the Old Testament. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1989, 331.

21 Rienecker, „Hoosea raamat”, 190.

22 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 66.

23 Mike **Butterworth**, „Hosea” – *New Bible Commentary. 21st Century Edition*. Ed-s. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 767.

24 Batchelor, *Piibli avades*, 58.

Teises osas on Jumala kohus ja selle tagajärjed – kui tema rahvas ei pöördu patuselt teelt (Ho 4:1–11:11). Ja kolmas osa on päästelootus meeleparandajaile (Ho 12:1–14:9).

Hoosea raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Issand ütles Hooseale, et ta peab abielluma Gomeri nimelise hooranaisega, kes on Diblaimi tütar ja kes vaimulikus tähenduses esindas Jumalast äralangenud Iisraeli (Ho 1:2–3).²⁵ Neile sünnib kolm last, kes saavad prohvetlikud nimed. Esimene neist on poiss ja saab nimeks Jisreel, mis tähendab, et „Jumal pillub laiali” (Ho 1:4). Teine on tütarlaps ja saab nimeks Lo-Ruhama, mis tähendab „ei ole halastust” (Ho 1:6). Sellise nime panekuga teatab Jumal, et nüüd ta Iisraelile enam ei halasta. Kolmas poeglaps oli Lo-Ammi, mis tähendab „ei ole minu rahvas” (Ho 1:8–9), sümboliseerides Jumalast lahti ütlemist.²⁶ Kuid see ei tähenda Iisraeli rahva kõrvale heitmist, vaid seda, et rahvas on eemale tõuganud Jumala.²⁷ Mõni aeg hiljem Gomer lahkub Hoosea juurest, kuid Jumala käsu kohaselt tuli Hooseal orjusesse langenud Gomer vabaks osta ja tagasi võtta. Kuid nüüd pidi Gomer elama täiesti tagasitõmbunult, et ta uuesti abielurikkumisse ei langeks (Ho 3:1–5). Selle võrdumiga andis Jumal teada, et nii saavad ka iisraellased pikka aega olema ilma jumalateenistusega, kuni nad lõpuks Issanda juurde tagasi tulevad. Sest kauges tulevikus, pärast vangipõlve, antakse Iisraelile ometi veel pääste.²⁸

Hoosea raamatu sõnum tänapäevale

Hoosea raamatu raskuspunktiks on sõnum – on olemas ainult üks Jumal, keda teenida ja kummardada. Teistele jumalatele ei saa Iisraelis kohta olla. Hoosea annab selgelt mõista, et Jumal võtab ära oma õnnistuse nendelt, kes ei tõsta teda oma elus esikohale. Hoosea kutsub üles rahvast mõistma, et ainult elav Jumal on õnnistuse allikas ja kõik hea tuleb tema käest. Jumalast taganemine on hirmus. Võta vastu Jumala pääste ja arm ning tõsta ta oma elus esikohale, on ka tänapäeval Uue Testamendi sõnum.²⁹

25 Rienecker, „Hoosea raamat”, 190.

26 David Allan **Hubbard**, „Hosea” – *Tyndale Old Testament Commentaries*. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990, 62–65.

27 LaSor, „Hosea”, 331.

28 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 15–17.

29 Butterworth, „Hosea”, 767.

Hoosea raamatu võtmesalmid

„Tulge, pöördugem Issanda poole, sest tema on meid murdnud ja tema parandab meid; tema on meid löönud ja tema seob meid! Tema teeb meid elavaks kahe päevaga, kolmandal päeval aitab ta meid üles ja me võime elada tema palge ees” (Ho 6:1–2).

„Sest ustavus on see, mida ma tahan, mitte ohver; Jumala tundmine on enam kui põletusohvrid” (Ho 6:6).

Küsimused

Prohvet Hoosea raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Ajalugu näitab, et riigi majanduse ja poliitilise õitsengu ajal taganeb rahvas Jumalast kõige rohkem. Miks ja kas seda on võimalik vältida?
2. Hoosea kutsus üles loobuma ebajumalateenistusest, mis oli tunginud Iisraeli. Kas sünkretism – erinevate usundite või maailmavaadete segunemine – on ohuks ka tänapäeva kristlikes kogudustes?

2.2. Joel

Tere tulemast kuulama ja jälgima teist osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Joeli.

Joeli raamatu sõnum

Prohvet Joeli raamatut läbib sõnum „Issanda päevast”, mis koondab endas nii Jumala kohtu- kui armusõnumi. Otsekoheses poeetilises keeles asetatakse lugeja lähenevate sündmuste keskele ja kutsutakse „veel nüüdki” (Jl 2:12) meelt parandama.

Ajaloolis-religioosne taust

Enamik piibliteadlasi on paigutanud Joeli 8. saj eKr. Sellel ajajärgul oli Tüüros müünud vangistatud juudid edomlastele (Am 1:9). Siidon oli aga varem kuningas Ahabi baali kummardajast naise, Iisebeli kodumaa (1Kn 16:31). Vilistid aga vaenasid sagedasti Iisraeli (Am 1:6; 2Aj 16:17). Lisaks veel ka Egiptust ja Edomit (Jl 4:19) Egiptuse sõjakäik Jeruusalemma vastu oli rahval selgelt meeles kuningas Rehabeami ajal (1Kn 14:25–28). Edom aga pidas vaenu Juuda üle, et saavutada kontroll Iisraeli lõunaosa üle.³⁰

Joeli raamat aga annab ülevaate toleaeegsest olukorrast Juudas. Maad olid tabanud järjestikused õnnetused, seda nii rohutirtsude hävitustöö kui ka põua tõttu. Rohutirtsud hävitasid viinamarjakasvatavate saagi ning samuti põllud ja aiad, süües ära isegi aasade puud ja isegi seemnevilja (Jl 1:5–12). Hävingut täiendasid ka rohu- ja metsapõlengud (Jl 1:19–20). Õnnetus tabas lisaks põllumeestele ka preestreid. Kuna maalt ei tulnud templisse ande, polnud seal võimalik tuua roa- ja joogiohvrit, mis olid mõeldud igapäevaseks kohustuslikuks toiminguks templis (2Ms 29:38–4).³¹ Iisraeli kogu elu – argipäev ja kultus – oli kokkuvarisemise äärel.

Joeli isik ja tema taust

Nime יוֹאֵל *joel* tähendus heebrea keeles on „Issand on Jumal” või ka „Jahve on Jumal.”³² Joeli raamat ei anna prohveti isiku kohta palju informatsiooni. Loeme ainult seda, et ta on Petueli poeg ja ta tegutses Lõunariigis Juudas. Ka aega, millal prohvet Joel tegutses, on väga raske määrata, sest tema raamatus pole meile jäetud täpsemaid andmeid. Aga oma prohvetlikes sõnumites tõstis Joel esile preesterlikke tseremooniaid ja religioosseid sündmusi, mis annavad alust arvata, et ta võis olla ka templiga seotud prohvet.³³

Enamik uurijaid paigutavad tema kuulutused kuningas Joase aega, umbes 835–825 eKr. Kuid on neid, kelle arvates elas ta Pärsia impeeriumi ajastul, pärast pagendust Babülooniassa, mis

30 David Allan **Hubbard**, „Joel and Amos” – *Tyndale Old Testament Commentaries*. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990, 23–24.

31 Hubbard, „Joel and Amos”, 46.

32 Lilleväli, „Joel”, 122.

33 LaSor, „Joel”, 438.

algas 586 eKr ja lõppes umbes 70 aastat hiljem.³⁴ Joel nimetab aga Juuda vaenlastena Tüürost, Siidonit, vilistide maad, Egiptust ja Edomit (Jl 4:4). Ei ole mainitud Assüüriat, Baülooniast ega Pärsiat. Seetõttu on Joel Piiblis paigutatud pagenduseelsete prohvetite hulka, seega 8. saj algupoole eKr. Joeli raamatus on nimetatud preestreid ja rahvast, kuid mitte kuningat. Seetõttu võib nõustuda väitega, et see võib olla Joeli tegutsemise aeg, mil kuningas Joas oli noor ja seetõttu valitses ülempreester Joojada.³⁵ Kui see nii on, siis oleks Joeli raamat vanimaid prohvetlikke kirjutisi.³⁶

Joeli raamatu jaotus

Joeli raamat jaotub mahult enam-vähem kaheks võrdseks osaks. Raamatu esimeses osas (Jl 1:1–2:27) kutsub Joel rahvast üles meelt parandama ja Jumalat appi hüüdma õnnetuste pärast, mis olid maad tabanud.³⁷ Sama nõue on prohvetil ka templile – preestridki peavad ennast alandama, paastuma ja Jumala poole hüüdma. Teises peatükis jätkub kirjeldus rohutirtsude rünnakust ja selle kordamine näitab toimunu tõsidust. Säärane nuhtlus polnud tavaline loodusõnnetus. See oli Jumala kohus – see on Issanda päev (Jl 2:1).³⁸ Siis kutsubki Jumal kõiki inimesi üles meelt parandama (Jl 2:12–17).

Raamatu teises osas (Jl 2:18–4:21) annab Joel teada Issanda vastuse rahva patukahetsusele – selleks on halastus, abi ja õnnistus (Jl 2:18–27). Sellele järgneb Jumala Vaimu väljavalamise töötus (Jl 3:1–5). Edasi kõlab kohtusõnum Iisraeli vaenanud rahvastele (Jl 1:4–15). Joeli raamat lõpeb Juuda ning Jeruusalemma vabastuse ja õitsengu töötusega (Jl 4:16–21).

Joeli raamatu sõnum Juuda rahvale

Joel kutsub rahvast üles meeleparandusele, seda just olevate ja tulevaste õnnetuste tõttu. Ta esitab luulevormis sõnumi, tõstes esikohale „Issanda päeva”, mis tähendab Jumala kirkuse ilmutumist kohtusõnumis ja armutöötuses. „Issanda päev” annab endast teada rohutirtsude hävitustöö, põua ja ikalduste näol, mis saab kohtumõistmise võrdpildiks Juuda üle (Jl 2:1–11).

34 Hubbard, „Joel and Amos”, 23–25.

35 Rienecker, „Joeli raamat”, 241.

36 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 36.

37 *Ibid.*, 31.

38 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 36.

Kogu maa saab lõpuks uue õnnistuse Jumala Vaimu väljavalamise läbi, mille järel saabub lõplikult Jumala riik maa peal.³⁹ Niisiis tõstab Joeli sõnum jõuliselt üles „Issanda päeva” teoloogiat. Oma aja kontekstis esitatud prohveteargumendi tagajärjed ulatuvad lõpuajani. Pöördumine ja päästmine teostuvad siis Vaimu väljavalamises kõikide inimeste peale, mis annab neile Jumalaga lävimise vahetu võimaluse.⁴⁰ Peale õnnistuse väljavalamise tootust kõlas aga kohtukuulutus Iisraeli vaenlaste üle ja päästetootus Juudale.

Joeli raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Esimene sõnum, mida me näeme Joeli raamatu valguses, on see, et kõik allub Jumalale. Kogu loodu. Jumala käes on rohutirtsude nuhtlus, põud ja ikaldus ja kõik muu. Kuid Jumala käes on ka õnnistus, mis valatakse välja, kui inimene hüüab keerulistes olukordades oma Jumala poole, pöördub ja tuleb meelesparandusele.

Teiseks tuleb esile „Issanda päeva” sõnum. Seda päeva, millest Joel siin räägib, tuleb näha kahemõtteliselt. Esiteks on „Issanda päev” seotud Jeesuse Kristuse taastulemisega, kui Jumal hävitab lõplikult kurjuse väed. Teiseks on see seotud Vaimu välja valamise tootusega (Jl 3:1–2), mis teostus nelipühi päeval, kus apostel Peetrus nägi selle tootuse täitumist (Ap 2:16–21). Selline kahekordne mõtteviis annab meile teada, et lõpuajastu Vaimu välja valamisega on alanud, kuid ei ole veel lõplikult täitunud. See kuulutus jõuab lõpule Kristuse taastulemisega.⁴¹

Seega võime Joelit nimetada nelipüha ettekuulutuse prohvetiks. See puudutab otseselt kogu kristlaskonda, sest nelipühapäeva loetakse Joeli prohveteargumendi täitumiseks. Samuti peetakse seda kristliku koguduse sünni alguseks, kui Püha Vaim valati välja nii vanadele kui noortele, orjadele ja vabadele, meestele ja naistele. Kuid sellest annist ei saanud osa mitte ainult juudid. Hiljem valati Püha Vaim välja isegi paganarahvastele (Ap 10:45). Ka apostel Paulus tsiteerib Joelit: „Sest igaüks, kes hüüab appi Issanda nime, päästetakse” (Rm 10:13). Mida see ütleb? Eelkõige seda, et igaüks, kes on parandanud meelt ja pöördunud oma pattudest ja vastu

39 Rienecker, „Joeli raamat”, 241.

40 Jürma, Vana Testamendi sissejuhatus, 68.

41 Leslie C. Allen, „Joel” – *New Bible Commentary. 21st Century Edition*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 788

võtnud Jeesuse Kristuse kui oma Päästja, saab Jumala töötatud pääste osaliseks, kuid lisaks saab ta ka Jumala Vaimu pitseri (Ef 1:13–14).

Sellise eesõigusega kaasneb paraku ka vastutus. Jumala Vaimu välja valamise kaudu on kristlik kogudus kutsunud prohvetlikku teenistusse ja jätkama evangeelset kuulutustööd, kutsudes üles teisi inimesi meeleparanduse ja pöördumise juurde.⁴²

Niisiis jätab Joeli kuulutus tänapäeval kõigile valiku. Kas Jumala riik ja õnnistus või allakäik ja hukatus?⁴³

Joeli raamatu võtmesalmid

„Käristage lõhki oma süda, aga mitte oma riided, ja pöörduge Issanda, oma Jumala poole, sest tema on armuline ja halastaja, pika meelega ja rikas heldusest, ja tema kahetseb kurja!” (Jl 2:13).

„Ja pärast seda sünnib, et ma valan oma Vaimu kõige liha peale. Siis teie pojad ja tütreid hakkavad ennustama, teie vanemad uinuvad unenägusid nähes, teie noored mehed näevad nägemusi” (Jl 3:1).

Küsimused

Prohvet Joeli raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Miks lubab Jumal Sinu arvates raskusi ja kannatusi inimeste eludes?
2. Kas ja kuidas aitab Joeli sõnum sind kannatustest läbi minna?
3. Millal vastas Jumal sinu palvele ja sa võisid selle tulemusena kogeda Jumala „ülevoolavat” õnnistust?
4. Millal kogesid sina Jumala poolset kaitset ja hoidmist?

42 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 69.

43 Joosep **Tammo**, „Joeli nelipühi ettekuulutus.” – *Teekäija*, 2013, nr 3, 16.

2.3. Aamos

Tere tulemast kuulama ja jälgima kolmandat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Aamose.

Aamose raamatu sõnum

Prohvet Aamose raamat võitleb Iisraeli Jumala nimel õiglase ja inimsõbraliku ühiskonna eest. Vaeste ja viletsate olukord oli nii drastiliselt halvenenud, et temaga algab kirjaprohvetite terav riigi-, ühiskonna- ja kultuse kriitika.

Ajaloolis-religioosne taust

Aamose raamat algab Jumala kohtumõistmisega paganarahvaste üle. Esimene kohtusõna käib Damaskuse kohta, kus Süüria kuningas Hasael oli laiendamas sõjalisel teel oma valdusi Iisraeli aladel ja seda eriti julmal ja võikal viisil. Nende karistuseks oligi Damaskuse langemine ja vallutamine Assüüria poolt 732. eKr ja süüria rahvas viidi pagendusse.

Teine kohtusõna käis Assa (Gaasa) ehk vilistide kohta, kelle teod iisraellaste vastu olid halastamatud. Vallutatud linnade elanikud müüdi orjadeks teistele rahvastele. Ka neid tabab karistus ja Assa langeb Assüüria käe läbi 734. eKr.

Kolmas kohtusõna käis Tüürose kohta, kes olles lepingusuhtes Iisraeliga rikkus seda ja müüs Iisraeli rahva liikmeid Edomile orjadeks. Nende karistuseks oli tribuudi maksmine Assüüriale. Neljas kohtusõna oli Edomile, kelles nähti vennasrahvast, aga kes hakkas Iisraelit ründavate Assüüria vägede aitajaks. Karistuseks vallutas Edomi Juuda kuningas Amasja.

Viies kohtusõna oli Ammoni kohta, kes oma maavalduste suurendamise eesmärgil hävitas Iisraeli rahvast, püüdes neid rahvusena välja suretada, lõigates lõhki isegi rasedaid naisi. Nende karistuseks oli küüditamine assüürlaste poolt.

Kuues kohtusõna oli Moabi vastu, kelle valitsejad käisid häbistavalt ümber Edomi kuninga surnukehaga.⁴⁴

44 Motyer, „Amos”, 795–797.

Kuid kohtukuulutusest ei pääsenud ka Iisrael ja Juuda. Peale kohtukuulutust annab Jumal aga Aamosele neli nägemust Iisraeli hävingust, kuna riigis oli hakanud kasvama ebajumalateenistus, ahnus ja ühiskondlik ebavõrdsus. Riigijuhtimise kohta ei ütle Aamos midagi, vaid suunab oma sõnumi ühiskondlike ja religioossete eksimuste vastu.⁴⁵ Aamos maalib oma sõnumitega meile oma tegutsemisajast ja tollasest Iisraeli ja Juudamaa kultuurist üsna täpse pildi. Tekkinud oli kaks ühiskondlikku klassi – vaesed ja rikkad. Vaesed olid rõhutatud ja neid müüdi orjadeks. Rikkad elasid uhketes elamutes, nautides piduroogasid ja võides endid väärtuslike õlidega. Naised lasid endid oma isandatel teenida. Õiglus puudus ja õigust võis altkäemaksu eest enda kasuks osta. Religiooselt oli Iisrael naaberrahvaste eeskujul langenud ebajumalateenistusse ja seetõttu vajab jumalateenistus reforme. Aamose kuulutuses kõlabki Jumala põlgus kõige selle vastu.⁴⁶ Nii annab Aamos karmi hinnangu sellisele religioossele korratusele ja ebaõiglasele sotsiaalsele olukorrale ning ilmse selgusega kuulutab prohvet Aamos riigi hävingut ja rahva pagendamist.⁴⁷ Niisiis ei unusta Jumal Juuda ja Iisraeli ülekohtust eluviisi naaberrahvaste sõjakuritegude kõrval. Kuigi Iisrael on välja valitud kõigi rahvaste seast, ei saa ta arvata, et Jumal nuhtleb ainult paganarahvaid. Issanda päev toob vältimatu ja õiglase kohtu kõigile.⁴⁸

Aamose isik ja tema taust

Nimi עֲמוֹס *amos* tähendab heebrea keeles – „Jumal on kandnud”, kuid omab ka teist tähendust, milleks on „koormatud”, „rõhutatud”, „(koorma) kandja” või ka „enda peale võtja”.⁴⁹ Aamos oli pärit Tekoast, mis asub Juudamaal, 10 km Petlemmast ja 16 km Jeruusalemmast lõuna poole. On tõenäoline, et ta ei pidanud mitte ainult lihtsat karjaseametit, vaid oli karjakasvatuse juht ja omanik. Selle kõrval tegeles ta ka metsviigipuude kasvatamisega. Kuigi ta oli pärist lõunast, jäi tema tegutsemispiirkond siiski Põhjariiki ehk Iisraeli.⁵⁰

Aamos astub üles ajal, mil Juudamaal valitseb kuningas Ussija, kes valitses aastatel 767–740 eKr ja Iisraelis aga Joase poeg Jerobeam II, aastatel 782–753 eKr ja seda kaks aastat enne

45 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 57.

46 LaSor, „Amos”, 320.

47 Rienecker, „Aamos, Aamose raamat”, 13.

48 Helmut **Ockert**, *Piibli õpetus. Sissejuhatus pühakirja*. EELK Konsistooriumi krjastus- ja infoosakond. Tallinn, 1993, 60–61.

49 Lilleväli, „Aamos”, 24.

50 Hubbard, *Joel and Amos*, 91–92.

maavärinat (Am 1:1).⁵¹ Seega võime kahe nimetatud kuninga valitsemisaastate abil öelda, et Aamos võis tegutseda aastatel umbes 760 eKr. Kuigi maavärina täpne aeg ei ole üheselt selge, siis kohtukujutus, millest Am 8:9 räägib, võib olla päikesevarjutus, mis leidis aset astronoomiliste arvutuste järgi 15. juunil 763 eKr.⁵² Kuigi Aamos ütleb, et ta ei ole elukutseline prohvet, kellelt valitsejad käisid nõu küsimas (1Kn 22:6–23), ega ka prohvetijünger, nagu näiteks olid Eelijal ja Eliisal.⁵³ Aamos ütleb enda kohta pelgalt, et ta on prohvet Jumala kutsel (Am 7:15).

Aamose raamatu jaotus

Piibli uurijad jaotavad Aamose raamatu enamasti viieks osaks. Esimene on sissejuhatus (Am 1:1–2). Teine osa on kohtukuulutused Iisraeli naaberrahvastele (Am 1:3–2:16). Kolmandas osas kõlavad aga kohtukuulutused ka Juuda ja Iisraeli kohta (Am 3:1–6:14). Neljas osa hõlmab Aamose nelja nägemust ja ennustust vaimulikust näljast Jumala sõna järele (Am 7:1–9:10). Viies aga on päästetõotused ja raamat lõpeb Taaveti lagunenuid koja ülesehitamise töötusega (Am 9:11–15).⁵⁴

Aamose raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Aamos kõneleb Jumala nimel kõigile rahvastele, seega mitte ainult väljavalitud Iisraelile. Jumal kutsus Aamost isiklikult ja kõnetas temaga nägemustes. Saanud nende kohtumiste järel taevase vaatenurga maailma ja inimeste mõistmiseks, sai prohvet hakata kuulutama talle ilmutatud sõnumeid.⁵⁵ Looja Jumal on kõigi rahvaste valitseja ja kohtumõistja. Sõjakuriteod, mis pannakse toime rahvaste vahel, ja riigisisene vaeste ekspluateerimine ning ebajumalateenistus ei jäta Jumalat ükskõikseks. Jumal reageerib igasugusele ülekohtule, näidates sellega, et tema karistuse alla lähevad kõik, kelle poolt on see toime pandud.⁵⁶ Jumal ütleb: „Mina tunnustan ainult teid kõigist maa suguvõsadest; seepärast karistan ma teid kõigi

51 Motyer, „Amos”, 792.

52 Rienecker, „Aamos, Aamose raamat”, 12–13.

53 LaSor, „Amos”, 320.

54 Robert **Martin-Achard**, *Amos*, International Theological Commentary. Edinburgh, 1984, 2. – Viidatud teose kaudu: David Allan Hubbard, *Joel and Amos. TOTC*, 118.

55 Rienecker, „Aamos, Aamose raamat”, 13.

56 Joosep **Tammo**, „Sõjakuritegude vastu.” – Teekäija, 2014, nr 11, 16.

teie süütegude pärast” (Am 3:2). Iisraeli rahvas teadis endal olevat Jumala ees erilisi eesõigusi, aga seetõttu oli väljavalitud rahvas kahekordselt süüdi õigluse ignoreerimise pärast.⁵⁷ Aga siiski kõlab peale kohtuotsust taas päästetootus, mil Jumal ise oma rahva jalule aitab ja uuele päästele juhib.⁵⁸

Aamose raamatu sõnum tänapäevale

Aamose raamatu aegumatud sõnumid on inimväärikus ja sotsiaalne õiglus.

Oleme palju kuulnud sõjakuritegudest. Olgu selleks elanike massiline hävitamine, küüditamised, piinamised vm taolised kuriteod. Need pole tänapäevalgi kuhugi kadunud. Olgugi, et väga paljud riigid on tänaseks liitunud rahvusvahelise humanitaarõigusega ja ka Genfi konventsiooniga, mis paneb kohustused sõjalises konfliktis osalevatele pooltele ja nende kätte vangilangenute või teineteise jaoks vaenupool olevate tsiviilelanike õigustele, rikutakse neid siiski. Ka riikide ülesed seadused ei suuda ohjata neid kuritegusid, mis saavad osaks vangilangenutele või sõjast mitte osavõtvatele inimestele. Vene kirjanik Fjodor Dostojevski on öelnud, et „Kui usku surmajärgsesse ellu ei ole, siis on kõik lubatud”. Võime ainult oletada, et ka Iisraeli naabrid mõtlesid nii, sest mingit halastust nad sõjas oma vastaste vastu üles ei näidanud. Sellised julmad sõjalised meetodid on kandunud läbi ajaloo tänapäeva. Inimelu kaotab sõjasituatsioonis tihti tavapärase väärtuse. Kuid õnneks ei jää need Jumalale märkamata. Jumal reageerib. Selline julmus ei jää karistuseta. Karistus tuleb, kuid see peab tulema Jumala poolt ja tema poolt määratud ajal. Nii näitab Jumal prohvet Aamose kaudu, et Jumal ise on kogu maailma ja kõigi rahvaste kohtumõistja.

Teine raskuspunkt, mis on vägagi aktuaalne ka tänapäeval, on sotsiaalne ebaõiglus. Rikkus ja vaesus, ühe huvigrupi meelevald teise üle, raha võim seaduste üle, kus eksploateeritakse sotsiaalselt nõrgemaid jne. Neid näiteid on palju, kuid oluline on see, mida Aamos meile oma raamatuga ühemõtteliselt öelda tahab – Jumal ootab meilt ausust, õigust ja õiglust üksteise suhtes igal ajal. Olgu see mõte ka meie kõigi meeleparanduslikes hoiakutes, tuues esile Jumala tahte: „Aga õigus voolaku nagu vesi ja õiglus nagu kuivamatu jõgi!” (Am 5:24).

57 Batchelor, *Piibli avades*, 58.

58 Rienecker, „Aamos, Aamose raamat”, 13.

Aamose raamatu võtmesalmid

„Otsige Issandat, et te jääksite elama” (Am 5:6a).

„Vaata, päevad tulevad, ütleb Issand Jumal, mil ma saadan maale nälja: nälja mitte leiva ja janu mitte vee järele, vaid Issanda sõnade kuulmise järele” (Am 8:11).

Küsimused

Prohvet Aamose raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Sõjakuriteod korduvad tänapäevalgi. Miks ei suuda järjest globaliseeruvast maailmast riikideüleseid seadusi ja organisatsioone neid ohjata?
2. Miks juhatavad tihti sõjad või sõjaolukorrad meeleparandusele?
3. Kuidas seista sotsiaalse ebavõrdsuse vastu? Mida oled teinud sina selle heaks?
4. Kas ja kuidas panustab sinu kodukogudus sotsiaalse ebavõrdsuse vastu?

2.4. Obadja

Tere tulemast kuulama ja jälgima neljandat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Obadja.

Obadja raamatu sõnum

Prohvet Obadja raamat kannab selget lootuse sõnumit – Jumal paneb oma õiguse maksma. „Issanda päev on ligidal kõigi rahvaste jaoks” (Ob 15).

Ajaloolis-religioosne taust

Obadja prohvetlik nägemus algab kohtukuulutusega Edomi üle. Edomlased olid Aabrahami lapselapse Eesavi järeltulijad. Eesavi vennaks oli Jaakob, kes sai hiljem nimeks Iisrael. Eesav

oli see, kes müis läätseleeme eest oma esmasünniõiguse Jaakobile ehk Iisraelile (1Ms 25:30–34), mis põhjustaski hiljem tõsiseid erimeelsusi vendade vahel. Seega olid edomlased iisraellastele vennasrahvaks. Edomlased said kaugelt mineviku kibeda sündmuste tõttu Iisraeli ründavate riikide toetajateks. Kui Palestiinasse tungisid babüloomlased, alistusid edomlased neile kiiresti ja muulhulgas toetasid nad Paabelit Jeruusalemma purustamisel. Ilmselt ongi salmides 11–14 süüdistus just nende sündmuste pärast.⁵⁹

Üheks huvitavaks teadaolevaks faktiks on see, et ka Juudamaa valitseja Herodes Suur oli edomlane ja just tema nimetati 40 eKr Juuda kuningaks. Seesama Herodes Suur oli see, kes püüdis tappa Jeesust ja laskis mõrvata Petlemma lapsed. Tema poeg Herodes Antipas käskis hukata aga Ristija Johannese. Antipase poeg Herodes Agrippa I laskis tappa aga apostel Jaakobuse. Seega ei ole edomlased olnud mitte ainult juutide, vaid ka kristlaste vaenajad.⁶⁰

Obadja isik ja tema taust

Nimi עֲבַדְיָה *Obadja* tähendab heebrea keeles „Jahve teenija” või ka „Jahve kummardaja”.⁶¹ Kuna Piibli mitmed raamatud (1Kn, 1Aj, 2Aj, Esr, Nh) räägivad Obadjadest, siis ei tohi neid omavahel segamini ajada väikese prohveti Obadjaga.⁶² Kahjuks ei tea me midagi raamatu autorist. Üldiselt arvatakse, et Obadja on pärit Juudast. Talmudi traditsioon väidab, et ta oli kuningas Ahabi üks valitsusliikmetest, teine traditsioon aga arvab olevat tema Juuda kuninga Ahasja armee ohvitseri, kuid enamik õpetlastest ei jaga neid pärimusi.⁶³

Raamatut on raske dateerida, kuna puuduvad otsesed viited selle kirjutamise ajale. Prohveti kuulutus on suunatud Edomi vastu. Obadja 11 salm räägib Jeruusalemma vallutamisest ja Edomi kahjurõõmust selle puhul. Seetõttu arvatakse, et kui Jeruusalemm hävitati aastal 586 eKr Nebukadnetsari poolt, keda toetasid edomlased, siis võis Obadja tõsta kaebuse viimaste ülekohtu vastu. Teine arvamus on, et Obadja võib olla kõige vanem kirjaprohvet ja siis paigutatakse tema raamat kuningas Joorami aega 851–845 eKr. Joorami valitsuse ajal vabastasid edomlased end Juuda ülemvõimust ning araablased ja vilistid vallutasid Jeruusalemma. Obadja räägib vaid Jeruusalemma vallutamisest, kuid ei räägi templi ja linna

59 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 70.

60 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestele prohvetitele*, 69–70.

61 Lilleväli, „Obadja”, 172.

62 Rienecker, „Obadja raamat”, 456.

63 LaSor, „Obadiah”, 455.

hävitamisest ega ka küüditamisest. Samuti pole siin nimetatud kaldealasi.⁶⁴ Paljud peavad seetõttu tõenäoliseks aastat 587 eKr ja seda pärast Jeruusalemma langemist. See on Iisraeli ajaloos üks selgemini dateeritavaid sündmusi. Selle vallutuskäigu juures olid samuti edomlased toetajateks.⁶⁵

Obadja raamatu jaotus

Obadja on Vana Testamendi kõige lühem raamat – ainult üks peatükk, mis sisaldab 21 salmi. Raamatu saame jaotada kolme ossa. Esimene osa (salmid 1–2) on sissejuhatus ja see räägib Obadjale antud nägemusest ja läkitusest. Teine osa (salmid 2–14) räägib Edomi alandamisest ja kirjeldab Edomi kuritegusid Jeruusalemma vastu. Kolmas osa (salmid 15–21) räägib Issanda päeva tulemisest ja Edomi karistamisest ning Iisraeli ülendamisest.

Obadja raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Obadja raamat on oma lühiduse tõttu erakordne juba seetõttu, et annab oma üheselt mõistetava sõnumi edasi nii oma ajale kui ka tänapäevale. Prohvet Obadja on Jumala rahvale lootuse sõnumite tooja. Need on edastatud kahes osas. Esimene on see, et Juuda võib olla kindel Jumala õiguse maksma panemisel Edomi suhtes. Rahvas, kes võttis osa iisraellaste alandamisest, saab ise alandatud (2–10, 15b). Kohtukuulutus ei ole mitte ainult Iisraeli kahjurõõm edomlaste karistuse puhul. Edom nägi ennast teistest paremana ja samas oli ta üsna kindel, et teda ei rünnata naaberrahvaste poolt (2–4). Kuid ta unustas Jumala.

Lootuse teine raskuspunkt koondub sellele, kus kõikide rahvaste üle kuulutatakse kohut ja Juuda saab tagasi kõik, mis neilt kunagi ära võeti (15a, 16–21). See näitab, et Jumal ei ole neid hüljanud isegi siis, kui nad hetkel lüüa said. See oli Jumala märk, et ta jätkab Iisraeli rahvaga Siinai lepingu suhet.⁶⁶

64 Rienecker, „Obadja raamat”, 456.

65 David W. **Baker**, „Obadiah” – *NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 809–810.

66 David W. **Baker**, T. Desmond **Alexander**, Bruce K. **Waltke**, „Obadiah, Jonah and Micah” – Tyndale Old Testament Commentaries. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990, 25–26.

Obadja mainib ka „Issanda päeva” (s 15) – nagu prohvet Joel. „Issanda päev” sisaldab Obadja raamatus vähemalt kolme erinevat tahku. Esiteks: Issand on Jumal, kes nõuab õiglust. Olles küll vägagi pikameelne, ei lase Jumal, et tema ilmutatud tahet igavesti eiratakse. Kuna Iisrael oli Jumala poolt valitud rahvas, pidid nad seetõttu olema valguseks teistele rahvastele ja sellepärast nõudis Jumal nendelt erilist õigusemõõtu. Nii karistati Iisraeli ebaõiglust teistest rahvastest rohkem. Kuigi Obadja raamat seda teemat põhjalikult ei ava, on see taust, millelt tuleb seda sõnumit mõista.

Teiseks: Looja Jumal on kõigi rahvaste Jumal. Ka seda pole Obadja detailselt lahti rääkinud, kuid sellegi poolest kannab selline arusaam tervet prohvetearingut. Kui Jahve oleks ainult Iisraeli Jumal, siis ei oleks tal ju midagi öelda teistele rahvastele. Eriti tuleb selline tõik välja Aamose raamatus, kus Jumal karistab teisi rahvaid nende julmuse eest, kuid selline arusaam läbib tegelikult tervet prohvetlust. See ilmneb juba Jumala lepingus Aabrahamiga, kelle kaudu töötatakse õnnistusi kõigile rahvastele.

Kolmandaks: kuna Issand on pühaduse Jumal, kes nõuab, et tema rahvas oleks püha, siis kuidas ta saab lubada kõigi rahvaste puhul selliseid julmusi? Kui ta seda lubaks, siis kuidas ta on kõigi rahvaste Jumal? Sellele Obadja vastata püüabki. „Sest Issanda päev on ligidal kõigi rahvaste jaoks. Nõnda nagu sina talitasid, talitatakse sinuga, su teod tulevad tagasi su oma pea peale” (s 15). Ning kui kohus „Issanda päeval” on lõppenud, siis taastatakse Iisrael ja toimub teiste rahvaste uuenemine.⁶⁷

Obadja raamatu sõnum tänapäevale

Prohveti sõnum ei ärata kättemaksuiha, vaid toob selgelt esile Jumala enda karistava õigluse.⁶⁸ Obadja raamatust loeme välja, et Jumal on valmis aitama kõiki rahvaid, kes teda oma Issandaks tunnistavad. Ta kasutab inimesi või terveid rahvaid selleks, et viia ellu oma plaanid kas karistamiseks või õnnistamiseks. Jumal on see, kes inimesi kontrollib ja suunab neid isegi siis, kui nad tema olemasolugi ei tunnista. Kuigi edomlased ja babüloomlased on tänaseks ajaloost kadunud, on Jumala rahva ehk kristlaste vaenlased siiski alles. Kuid seesama Jumal,

67 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 70–71.

68 *Ibid.*, 71.

keda prohvetid kuulutasid, ei ole mitte üksnes valmis aitama oma rahvast, vaid seisab ka oma rahva kõrval ja päästab neid. Seda sama Jumalat tuleb kuulutada meil tänapäevalgi.⁶⁹

Obadja raamatu võtmesalm

„Aga pääsemine on Siioni mäel” (Ob 1:17a).

Küsimused

Prohvet Obadja raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Obadja nime üks tähendus on „Jumala teenija”. Kuidas ja millise anniga teenid aga Sina Jumalat?
2. Konfliktid vennasrahvaste, edomlaste ja iisraellaste, vahel on eeltähenduseks paljudele. Milliseid pingeid tuleb esile tänapäeva erinevate kristlike konfessioonide vahel? Kuidas neid ületada?
3. Millistes olukordades võib kättemaksu teema olla probleemiks kristlaste juures?
4. Mida Jumal ootab meilt kuuldu põhjal elu rasketel hetkedel?
5. Too mõni näide, kuidas on Jumal Sind raskustest läbi kandnud?

2.5. Joona

Tere tulemast kuulama ja jälgima viiendat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Joona.

Joona raamatu sõnum

Õpetuslik jutustus tõrksast prohvetist Joonast on sõnum kogu Jumala rahvale, kelle ülesandeks on kuulutada Issanda päästeplaani kõigile rahvastele. Need, kes parandavad meelt, saavad ka armu.

⁶⁹ Baker, „Obadiah, Jonah and Micah”, 26.

Ajaloolis-religioosne taust

Joona raamatut käsitletakse vahel mütoloogiliselt, allegooriliselt või tähendamissõnana. Joona raamatut ei tuleks tingimata vaadelda rangelt ajaloolisena.⁷⁰ Selle õpetuslik sisu ei sõltu vääramatult tema ajaloolisusest. Sama paralleeli võib tuua ka Jeesuse tähendamissõnade kohta, kus sõnum ei sõltu võrdluste ajaloolisusest, kuid tähendamissõna on tahes-tahtmata tõeline.⁷¹ Kuid mida me võime siiski Piiblit aluseks võttes tollase ajastu kohta öelda?

Aastatel 810–782 eKr valitses Assüüriat Adad-Nirar III.⁷² Riigi keskuseks oli Niineve linn. Pealinnas elas umbes 120 000 elanikku, mis oli tolle aja mõistes metropol ja sinna Jumal Joona läkitaski. Kuid Assüüria kuulus Iisraeli vaenlaste hulka. Näiteks aastal 853 eKr ähvardasid nad Põhjariiki kuningas Ahabi valitsemisajal ja samuti aastal 841 eKr kuningas Jehu ajal.⁷³ Kuid Joona kartis, et Jumal võib Niineve elanikele halastada ja soovis põgeneda Lõuna-Hispaaniasse Tarsise linna. Joona raamat annab meile sellest teada annabki. Joona teistkordse läkituse tulemusel Jumal halastas Niinevele ja linn selle tulemusena ka säilis. Nii juudi pärimus kui ka hilisemad muinasajaloolised uurimused kinnitavad, et kuningas Adad-Nirar III valitsemise ajal leidis Assüürias aset monoteistlik usupuhastus (s.o riigi peajumala Assuri kultuse esiletõus).⁷⁴

Joona isik ja tema taust

Heebreakeelne sõna יוֹנָה *jonah* tähendab „tuvi”. Aga samas omab ta ka selliseid tähendusvälju nagu – „õrn”, „tundlik”, „peenetundeline”, „tasane”.⁷⁵ Joona oli Põhjariigi ehk Iisraeli prohvet, Amittai poeg. Raamatu autorit samastatakse Joonaga, kes ennustas Jerobeam II võitusid (2Kn 14:25). Seega tegutses ta enne kuninga valitsemise hakkamist 787 eKr.⁷⁶ Ta oli pärit Gat-Heeferist, Sebuloni suguharu maa-alalt Galileast, Jeesuse kodulinna Naatsareti lähedalt. Lisaks on arvatud, et Joona oli prohvet Eliisa prohvetikooli õpilane. Sellisel juhul

70 LaSor, „Micah”, 352.

71 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 73.

72 Alexander, „Obadiah, Jonah and Micah” – TOTC, 78.

73 Rienecker, „Joona raamat”, 251.

74 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 77–78.

75 Lilleväli, „Joona”, 124.

76 Rienecker, „Joona raamat”, 250.

oleks Joona üks vanimatest, täpsemalt öeldes, vanuselt kolmas kirjaprohvetitest Obadja ja Joeli järel.⁷⁷

Joona raamatu jaotus

Joona raamatut peetakse VT jutustamiskunsti pärliks. Joona eristub teistest prohvetite raamatustest just seetõttu, et – küll ühe erandina (Jn 1:2) – ta ei paku mitte prohveti sõnumit, vaid jutustust prohveti kohta. Või ka teisiti öeldes, kuidas Issand ühte oma prohvetit õpetas.⁷⁸ Joona raamatu saame jagada kaheks. Esimene osa (Jn 1 –2) räägib Jumala esimesest kutsesest Joonale, minna Niinevesse ja Joona merel veedetud ajast. Teine osa (Jn 3–4) võtab vaatluse alla Joona teise kutsumise ja Niineves veedetud õpetliku aja.

Joona raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Jumal annab Joonale korralduse, minna ja kuulutada kohtusõna Niineve ehk Assüüria pealinna üle (Jn 1:2). Kuid Joona kartis, et Jumal võib Niineve elanikele halastada, ja pages Vahemere äärde Jaafosse, et põgeneda Lõuna-Hispaaniasse Tarsise linna (Jn 4:2). Kuid laev sattus tormi kätte. Siis otsisid meremehed liisu heitmise teel süüdlast ja sattusid Joonale. Ta tunnistas end sõnakuulmatuks Jumala ees ja laskis heita end merre. Seejärel torm vaibus ja suur kala neelas Joona. Joona jäi kolm ööd ja kolm päeva suure kala kõhtu (Jn 2:1).

Kala või ka merekoletise kõhus olles Joona palvetas, tänas Jumalat päästmise eest ja kolm päeva hiljem oksendas kala Jumala käsul Joona kaldale (Jn 2:2–11). Nüüd läkitas Jumal Joona uuesti Niinevesse ja seekord prohvet kuuletus. Prohveti mõjuva hoiatuskõne tõttu kahetses kuningas ja ülekohtune linnarahvas pattu ning Jumala halastas kogu linnale (Jn 3:1–10).

Joona sattus piinliku olukorda, sest seda ta kartnud oligi ja sellepärast ta esimene kord Jumala käsu eest põgeneski. Jumal oli linnale halastanud ja tema kui prohveti sõna oli tühja läinud ning tema ihaldatud kättemaks assüürlaste vastu oli nurjunud.⁷⁹ Ka seekord oli Jumal Joona suhtes kannatlik ja andis talle mõista oma tahet kiikajonipuu kuivatamise kaudu, mis oli

⁷⁷ Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 78.

⁷⁸ Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 71.

⁷⁹ Batchelor, *Piiblit avades*, 66.

andnud Joonale kõrbepäikese eest varju. Sellega tegi Jumal talle selgeks, et kas tõesti peaks 120 000 inimese surm jätma Jumala ükskõikseks?⁸⁰

On tajuda, et Joona vastuseisus väljendub arusaam, et pattu saab lepitada üksnes karistusega. Jutustus ilmestab ümberpöördumise lepitavat ja päästvat jõudu. Samas ei ole pöördumine küll Joona raamatu peateemaks, vaid hoopis Looja armastus oma loodute vastu.⁸¹ Samuti kirjeldab see jutustus iisraellastele Jumala armastust paganarahvaste vastu. Kui paganarahvad meelt parandavad, siis halastab nende peale ka Jumal.⁸² Võib öelda, et Joona on paganamisjonär VT ajastul ja tema raamat kritiseerib võõrastevaenulikke hoiakuid ning näitab, et sõnumid Iisraeli Jumalast peavad jõudma ka paganarahvasteni.⁸³ Teravaks olukorraks on ka prohvetiks kutsumise dramaatika. Joona hoiab kinni väitest, et kord välja öeldud sõna peab täituma, sest muidu on „valetajaks” Jumal. Jutustuse lõpus aga ei pöörata sellele mingit tähelepanu.⁸⁴ Huvitav seik on, et juudi praktikas loetakse Joona raamatut Jom Kippuri (ehk suure lepituspäeva) pärastlõunal.

Joona raamatu sõnum kaasajale

Esmalt peaksime meeles pidada, et Joona tunnustähele viitas Jeesus (Mt 12:39), mis tähendas omakorda viidet tema surmale, matmisele ja ülestõusmisele ning seda kolme päeva jooksul.⁸⁵

Aga kuidas Joona lugu täna meid kõnetab? „Teoloogiliselt on Joona prohvetijutustus, mis kutsub lugejaid ja kuuljaid üles uskuma tõde: Iisraeli Jumal kui Looja on armuline Jumal, kes oma õiglusenõudes suunab inimesi meeleparandusele ja osutab selle tulemusel ka andestust ja halastust.”⁸⁶ Niimoodi, nagu Jumal Joona kaudu õpetas, tuleb väljendada meil kõigil oma suhtumist kaasinimestesse. Jumal on küll õiglane, mistõttu peab ta karistama kurja ja sõnakuulmatust, kuid ta on ka Jumal, kellel on kaastunne inimeste ning koguni loomade suhtes.⁸⁷

80 Rienecker, „Joona raamat”, 251

81 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 73.

82 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 81.

83 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 73

84 *Ibid.*, 73.

85 *Ibid.*, 73.

86 *Ibid.*, 73–74.

87 Batchelor, *Piibli avades*, 67.

Raamat on kontrastiks ühelt poolt inimese vihale oma vaenlaste vastu, teiselt poolt aga Jumala kaastunne nende vastu. Joonas raamat on meile antud hoiatuseks, et me ei jälgendaks Joonas käitumist. 120 000 inimese säästmisega, kes pöördusid prohveti kuulutuse tulemusena patust, näitab Jumal, et iga inimene on armu ja halastust väärt. Isegi, kui nad on meie vaenlased, on nad väärt Jumala päästet.⁸⁸

Joona raamatu võtmesalmid

„Ma hüüdsin oma kitsikuses Issanda poole ja tema vastas mulle. Hauda sisemuses hüüdsin ma appi ja sina kuulsid mu häält” (Jn 2:3).

„Aga mina tahan ohverdada sinule tänulaulu kõlades. Mida olen töötanud, seda täidan! Issanda käes on pääste!” (Jn 2:10).

Küsimused

Prohvet Joonas raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas Sa oled põgenenud Jumala kutse eest? Kui jah, siis mis oli selle tagajärg?
2. Kas Sa oled ka vihastanud kellegi peale, kellele lootsid andestuse asemel karistust?
3. Kui tihti vajad Sina oma elus meeleparandust?
4. Kas Sa oled vihastanud ka Jumala peale? Mis põhjusel?
5. Kuidas õppida karistuse asemel andestamist?

2.6. Miika

Tere tulemast kuulama ja jälgima kuuendat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Miika.

⁸⁸ Douglas, **Stuart**, „Jonah” – NBC, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 815–816.

Miika raamatu sõnum

Prohvet Miika kuulutab Jumala õigluskorra lammutamise, ühiskondliku solidaarsuse kadumise ja korrupsiooni kasvu tõttu Iisraelile lähenevat kohut. Jumala lahendus sellele on aga tulevane rahuriik ja Petlemma rahuvürst.

Ajaloolis-religioosne taust

Miika suunas oma kuulutuse nii Samaaria kui ka Jeruusalemma rahvale enne Samaaria langemist Assüüria vägedele aastal 722 eKr. Mõlema riigi puhul hakkasid patud levima nende pealinnadest – Samaariast ja Jeruusalemmast. Mõlemis rõhusid rikkad vaeseid. Viimastelt pressiti välja põldusid ja majasid. Kohtutes väänati ligimese õigust. Lokkas ebaõiglus, võeti altkäemaksu, peteti kauplemisel ja toimus üldine rikkurite ülekohus. Rõhuti naisi ja lapsi, kõik selleks, et rikastuda vaeste ekspluateerimiste arvel (Mi 2:8–9). Maaosad, mille Jumal andis Joosua päevil liisuheitmise läbi igale Iisraeli mehele, hakkasid libisema kaasmaalastest rikaste võlausaldajate kätte.⁸⁹

Välispoliitiliselt kasvas olukord Juuda kuningate Jootami, Ahase ja Hiskija ajal pingeliseks, kuna Assüüria impeerium oli tõusmas oma võimsuse tippu. Assüüria kuningas Tiglat-Pileser III oli alustanud impeeriumi laiendamist. Ta ründas Iisraeli äärealasid 734 eKr ja allutas Põhja-Iisraeli juba järgneval aastal. Tiglat-Pileser III poeg Salmaneser V piiras Samaariat aastatel 725–722 eKr ja Salmaneser V poja Sargon II vägede juhatusel Samaaria langeski. Sealt edasi allutasid assüürlased pikema perioodi jooksul ülejäänud maa. Aastal 701 eKr toimunud sõda oli Juudale kõige laastavam. Sargon II poeg Sanherib vallutas kõik Juuda kindlustatud linnad. Ainult Jeruusalemm pääses imekombel (2Kn 19:32–36). Jeremija raamat räägib meile, et Miika prohvetikuulutuse peale viis kuningas Hiskija läbi usupuhastuse, mis hoidis aga ära esialgse katastroofi ja seekord Jeruusalemm pääses (Jr 26:17–19).⁹⁰ Kuid kohtukuulutus, mille Miika 3:12 andis, jäi Jeruusalemma kohta siiski püsima. Jeruusalemm hävitati täielikult aastal 70 pKr.

⁸⁹ Bruce **Waltke**, „Micah” – *NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 824–825.

⁹⁰ *Ibid.*, 823–824.

Miika isik ja tema taust

Tõenäoliselt on מִיכָה lühivorm sõnadest *Mikajehu* või ka *Mikajah(u)* ja mis on tõlgituna – „Kes on kui Issand?” või „Kes on Issanda sarnane?”⁹¹ Miika kirjeldab enda prohvetiteenistusse kutsumist. Raamatu alguses ta ütleb, et „talle tuli Issanda sõna” (Mi 1:1) ja ta sai üleloomuliku nägemuse osaliseks, mis tegi temast Jumalast läkitatud sõnumitooja. Miika tuleb Mooreset-Gattist, Juudamaa edelapoolsest osast, mis on 400 meetrit üle merepinna, vaatega rannikutasandikule paiknev juudi küla. Mooreset-Gatt asub vilistide linna Gati läheduses, umbes 35 km Jeruusalemmast.

Mõned salmid viitavad sellele, et ta võis olla väikemaa omanik ja põllumees. Miika elas ja tegutses Juudamaal kuningate Jootami, Ahase ja Hiskija aegu, seega vahemikus 740–686 eKr.⁹² Ta ründas oma kuulutustööga kurjust ja korrupsiooni ja seda nii Jeruusalemmas kui ka Samaarias. Tema protestid olid suunatud rõhumise ja vaeste ekspluateerimise vastu.⁹³ Miika kuulutas ka valeprohvetite vastu. Sellest me loeme 1. Kuningate raamatust ja üks sealne juhtum (1Kn 22) näitab Miikat kui Issanda õiget prohvetit.

Miika raamatu jaotus

Miika raamatu võime jaotada kolmeks osaks. Esimene osa (Mi 1–2) sisaldab kohtukuulutust Juuda ja Iisraeli pealinnade Samaaria ja Jeruusalemma, eriti aga sealsete ülekohtuste rikaste üle. Sealsed lõpusalmid sisaldavad aga pääste töotust järelejäänud rahvale.

Raamatu teine osa (Mi 3–5) sisaldab süüdistust Iisraeli ebaausate juhtide vastu, Jumala suure rahuriigi tuleku töotust ja Päästja tulekut Petlemmast.

Miika raamatu kolmas osa (Mi 6–7) annab edasi Jumala noomituse ja toob samas esile Jumala tahte oma rahva suhtes. Lähemalt kirjeldatakse rahva moraalset laostumist, kuid veel jõulisemalt kõlab Jumala halastuse sõnum ja Looja ülistus.⁹⁴

91 Lilleväli, „Miika”, 159.

92 Waltke, „Micah”, 822.

93 LaSor, „Micah”, 352.

94 Waltke, „Obadiah, Jonah and Micah”, 150.

Miika raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Miika kuulutab kohut rahvale, kes on sotsiaalselt, poliitiliselt ja inimlikult laostumise teel.⁹⁵ Prohveti kohtukuulutus (Mi 1–3; 6:1–7:7) on sügavalt riigi- ja ühiskonnakriitiline. Klassiühiskonna teket hakkab soodustama võlaorjus, kuhu väikemaa omanikud on sattunud suurte riiklike projektide elluviimise tõttu.⁹⁶ Sellise ülekohtu taustal ei kutsu Miika enam üles pöördumisele, vaid kuulutab juba kohut.⁹⁷ Kuid nii nagu kõlavad kohtukuulutused, annab Jumal nende seas ka alati päästelootuse. Õndsuslooliselt kuulutab Miika Jumala rahuriigi tulekut, kus rahvad lõpetavad sõjategevuse ja saabub rahu aeg (Mi 4:1–5).

Nagu 2. Kuningate raamatust lugeda, pöördus kuningas Hiskija prohvet Miika kohtukuulutuse peale, kuid tema meelemuutus ei kestnud kaua ja see sillutas teed veel sügavamale äralangemisele (2Kn 21:1–18). Piibel õpetab, et kuna inimene oma nõrga iseloomu tõttu ei suuda Jumalale meelepärane olla, saab lõplik abi tulla ainult Jumala käest. Seetõttu saadab Jumal Päästja (Mi 5:1jj). Miika kuulutabki, et Päästja tuleb Petlemast ja „kes saab valitsejaks Iisraelis ja kes põlvneb muistseist päevist, igiaegadest” (Mi 5:1b).⁹⁸

Miika raamatu sõnum tänapäevale

Miika raamatu sõnum on tähendusrikas ja vajalik ka tänapäeval. See ütleb, et kui rahva juhid väänavad õigust, lasevad kasvada ülekohtul, soodustavad korrupsiooni ja vägivalda, siis Jumal ei vaata seda ükskõikselt pealt. Ta sekkub. Jumala karistus toob endaga kaasa riigi ja valitsuse langemise.

Teine Miika raamatu sõnum, mis on meile meeldetuletavaks hoiatuseks, on silmakirjalikkuse oht. Kui inimesed väänavad õigust, teevad teistele ülekohtu ja elavad patust elu, siis ei ole Jumalal hea meel ühestki „ohvrast” ega jumalateenistusest. Üks põhilisematest asjadest, mida Jumal meilt ootab, on see, „et sa teeksid, mis on õige, armastaksid headust ja käiksid alandlikult koos oma Jumalaga?” (Mi 6:6–8).

95 Rienecker, „Miika raamat”, 411.

96 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 75.

97 *Ibid.*, 75.

98 Rienecker, „Miika raamat”, 411.

Miika raamatu kolmandaks raskuspunktiks on Päästja tuleku tõotus (Mi 5:1jj). Kui Miika oma prohveteargumendi sai, läks Päästja saabumiseni aega veel üle seitsmesaja aasta. Kuid see tõotus kannab oma mõtet ka tänapäeval. Just kristlased elavad Jeesuse Kristuse teise tulemise ootuses, kus täitub lõplikult Miika prohvetikuulutus: „Ja tema mõistab kohut paljude rahvaste vahel ning noomib vägevaid paganaid kaugete maadeni. Siis nad taovad oma mõõgad sahkadeks ja piigid sirpideks; rahvas ei tõsta mõõka rahva vastu ja nad ei õpi enam sõdima. Siis istuvad nad igäiks oma viinapuu all ja oma viigipuu all, ja keegi ei hirmuta neid, sest vägede Issanda suu on kõnelnud” (Mi 4:3–4).

Miika raamatu võtmesalmid

„Tulge, mingem üles Issanda mäele, Jaakobi Jumala kotta, et ta õpetaks meile oma teid ja et võiksime käia tema radu: sest Siionist lähtub Seadus ja Jeruusalemmast Issanda sõna!” (Mi 4:2).

„Aga sina, Petlemm Efrata, olgugi väike Juuda tuhandete seas, sinust tuleb mulle see, kes saab valitsejaks Iisraelis ja kes põlvneb muistseist päevist, igiaegadest” (Mi 5:1).

„Tema on andnud sulle teada, inimene, mis on hea. Ja mida nõuab Issand sinult muud, kui et sa teeksid, mis on õige, armastaksid headust ja käiksid alandlikult koos oma Jumalaga?” (Mi 6:8).

„Kes on Jumal nagu sina, kes annab andeks süü ja läheb mööda oma pärisosa jäägi üleastumisest, kes ei pea viha mitte igavesti, vaid osutab armu, kes halastab jälle meie peale, tallab maha meie süüteod? Sina heidad kõik meie patud mere sügavustesse” (Mi 7:18–19).

Küsimused

Prohvet Miika raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kus on Sinul oht teha ülekohut nõrgematele?
2. Kui Jumal ootab meilt endilt kõlbelist elu, milleks siis Päästja?
3. Kas silmakirjalikkus on Sinu meelest ka tänapäeva kristlaste probleem? Milles see väljendub?
4. Kas ja kuidas peaksid Sinu arvates kogudused vastu seisma sotsiaalsele ebaõiglusele?

2.7. Nahum

Tere tulemast kuulama ja jälgima seitsmendat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Nahumi.

Nahumi raamatu sõnum

Kohtuprohvet Nahumi raamat rõhutab, et Jumal tasub kätte kõigile oma vaenlastele, kuid on varjupaigaks neile, et tema juures abi otsivad.

Ajaloolis-religioosne taust

Nahum kuulutab kohut Assüüria pealinna Niineve kohta, kellele Joonas umbes 170 aastat varem oli Jumala käsul kohtusõnumit kuulutanud. Kuigi tookord parandati meelt ja linnarahvas pöördus oma kurjadelt teedelt ning Jumal halastas neile (Jn 3:10).

Nüüd oli Niineve taas pattu langenud ja seekord kuulutati linnale taas hävingut (Na 2:14), mis sündis aastal 612 eKr babüloomlaste ja meedlaste poolt. Nahum mainib oma sõnumis ka Noo-Aamoni (ehk Egiptuse Teeba linna) vallutamist assüürlaste poolt (Na 3:8,10), mis toimus aastal 663 eKr. Seega on tema prohvetlik nägemus ilmunud nende kahe sündmuse vahel. Ajaliselt sobitub prohvetering Juuda kuninga Manasse lõpuaastatesse⁹⁹ või siis ka Juuda kuninga Joosija valitsemisaega, mil viidi läbi usupuhastus, sest oma sõnumis ei noomi Nahum ju enam Juudat tema Jumalast taganemise pärast.¹⁰⁰

Kuid milles siis seisnes Niineve süü? Niineve oli Assüüria pealinn. Assüürlasi aga peeti väga julmeks ja halastamatuks rahvaks. Tihti hävitasid ja põletasid nad maha vallutatud linnad. Lisaks põhjustati allutatud elanikele erineval viisil kannatusi. Ajal, mil Nahum kohtukuulutuse annab, valitseb Assüüriat kuningas Assurbanipal. See oli kuningas, kes isegi hoopis oma erakordse julmusega.

⁹⁹ Rienecker, „Nahumi raamat”, 436.

¹⁰⁰ Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 108–109.

Assüürlased olid need, kes purustasid Samaaria koos Põhjariigi Iisraeli. „Ja Assuri kuningas vallutas kogu maa ja läks Samaariasse ning piiras seda kolm aastat” (2Kn 17:5). Me võime vaid ette kujutada, kuidas inimesed seal nälgisid, kuidas kasvas meeleheide ja lootusetus, kui nad nägid Assüüria võitmatut väge. Ümberpiiratud inimesed teadsid, et vastase sõdurid olid erakordselt julmad. Sõjamehed võisid koorida inimestelt naha ja lohistada neid mööda maad, konksud läbi lihaste. Kui aga keegi veel ei teadnud, milleks assüürlased võimelised olid, siis nende sõdurid tuletasid seda igapäevaselt meelde. Briti Muuseumis on kivist nikerdatud kujud, mis on toodud väljakaevatud Niinevest ja mis näitavad, kuidas assüürlased käivad ümber alistatud linnade elanikega. Ühel reljeefil on hunnik maha raiutud päid. Teine kujutab Laakise linna, mis vallutati 701 eKr ja seal on linnast väljaspool kolm inimest, kes on vaiadega läbi torgatud, hoiatuseks nendele, kes on linnas seespool. Kujutatud on ka vange, kellelt on ära lõigatud käed, jalad, ninad, kõrvad või keeled. Lisaks on veel reljeef, millel on kujutatud Khorsabadi linna, milles assüüria sõjavankrid sõidavad üle inimeste. Tihti raiuti tükkideks ka imikuid (Na 3:10). Vangi võetud rasedaid naisi lõigati lõhki.

Et vallutatud linnade ellu jäänud elanikud tulevikus probleeme ei tekitaks, võeti ette vastavad sammud. Näiteks, kui Samaaria langes ja umbes 27 000 küüditatut viidi pagendusse, siis umbes sama suur arv inimesi toodi mujalt asemele. Rahvuslikku üksmeelt ja identiteeti lõhkudes läks raskeks organiseerida mässe ja vastuhakkamist. Seetõttu me näemegi, miks rahvad muretsesid selle üle, et Jumal lubas assüürlastel läbi viia kohut tema nimel.¹⁰¹ Kuigi Jesaja oli varem kuulutanud, et Jumal kasutab Assüüriat rahvaste karistamiseks, siis nüüd oli Assüüria, kui nii võib öelda, oma volitusi ületanud. Kuid nüüd pöördus karistus nende endi vastu. Aastal 612 eKr vallutavad Paabeli, Meedia ja sküütide koalitsiooniväed Niineve. Linn purustati põhjalikult, kusjuures selle vallutamisel tuli appi Tigriise jõe tulvavesi, mis lumesulamise järel linna üle ujutas. Paabeli kuningas Nabopolassar, kes oli kuningas Nebukadnetsari isa, tõkestas meedlaste abiga tulvavett ära juhtivad kanalid, mis üleujutades hävitas osa savitellistest rajatud linnakindlusest. „Aga tulvavate voogudega teeb ta sellele paigale lõpu ja ajab oma vaenlased pimedusse” (Na 1:8). „Jõevärvad avatakse ja palee hakkab vankuma” ja „Niineve on nagu veetiik, mille veed voolavad ära” (Na 2:7,9a). Pärast rüüstamist hävitas järele jäänud linna aga tuli (Na 3:15).

Aastasadu oli selle linna asukoht ja eksisteerimine lausa kahtluse alla seatud. Seega Jumala poolt antud tõotus täitus täielikult (Na 1:14). Niinevest teati ainult niipalju, kui Piibel sellest

101 Mike **Butterworth**, *Nahum – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 834.

rääkis. Kuid 19. saj suudeti siiski linna asukoht kindlaks määrata ja 1842. aastal alanud väljakaevamised tõid esile tolleaegse võimsa kultuurikeskuse ja sõjalise linna olemuse.¹⁰²

Nahumi isik ja tema taust

Nime נְחֻמִּי *Nahum* tõlge heebrea keelest oleks „Lohutusttoov”, „Troostirikas” või ka „Trööstija”, „Lohutaja”.¹⁰³ Nimi Nahum esineb raamatus ühe korra ja peale seda veel Luuka evangeeliumis, kus loetletakse Jeesuse esivanemaid (Lk 3:25). Kõik, mida me teame Nahumi kohta, on see, et ta on pärit Elkosest. Kuid Elkose asukoht pole paraku kindlalt teada.¹⁰⁴ Vanarooma kristliku õpetlase, teoloogi ja kirikuisa Hieronymuse arvates asus see Lõuna-Juudas, teiste arvates aga hoopis Niineve lähedal, aga kolmandate allikate arvates on Elkos hoopis Uuest Testamendist tuttav Kapernaum, mille nimi tähendab „Nahumi küla”.¹⁰⁵ Kuid kindlad andmed paraku puuduvad, kes oli see Nahum, kelle järgi Kapernaum oma nime sai.¹⁰⁶

Nahumi raamatu jaotus

Nahumi raamatu võime jaotada kolmeks. Esimene osa (Na 1:2–8) on Jumala tahte hümniline väljendus. Teine osa (Na 1:9–14) kirjeldab kohut Assüüriale, aga päästelootust Juudale. Kolmas osa (Na 2:1–3:19) räägib Niineve täielikust purustamisest.¹⁰⁷ Kuid kogu Nahumi raamatut võiks vaadelda ka ühtse tervikuna.

Nahumi raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Nahumi raamat rõhutab peamiselt ühte asja – Issand tasub kätte kõigile oma vaenlastele (Na 1:2). See näitab, et ka suurriigid on Jumala meelevalla all. Nahumi raamat räägib, et häving võib tabada igat riiki, kui seal kerkib esile kurjuse ülemvõim. Nii hävineb Niineve oma

102 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 109–112.

103 Lilleväli, „Miika”, 165.

104 Butterworth, „Nahum”, NBC, 834.

105 Эрнст Эби, „Краткое введение в Библию”, Korntal, West-Germany, 1989, 130.

106 Rienecker, „Nahumi raamat”, 284.

107 Butterworth, „Nahum”, NBC, 835.

erakordse julmuse ja saagiahnuse tõttu. Prohvet saab aga oma Jumalalt sõnumi, et Iisraeli rahvale aga saab osaks pääsemine vaenlase käest.

Nahumi raamatu sõnum tänapäevale

Nahum alustab oma sõnumit üsnagi teravalt ja näitab Jumala karmimat poolt: „Jumala käes on kättemaks ja raev” (Na 1:2a). Kuid siin tuleb meeles pidada seda, et „kättemaks” ja „raev” on õiguskategooriad, mitte väljendid irratsionaalsest ja kättemaksuhimulisest Jumalast.¹⁰⁸ Jumal ise seisab õiguse ja õigluse eest ning tema rahvas on õnnetuste ja hädade keskel tema kaitsva kae all ning tema peab kohut kõigi rahvaste üle.¹⁰⁹ Nahumi raamat näitab Jumala iseloomu ja tema suhet maailmaga. Ka nendega, kes teda ei usu või tema olemasolu ei tunnista. Ta viib kohtu alla kõik, kes rõhuvad tema rahvast (Na 1:2). Kuigi Jumal näitab kannatlikku meelt ja viivitab karistusega, nõuab ta siiski kõigilt õiglust (Na 1:3) ning õigluse nõuded peavad olema täidetud kõigi osapoolte poolt. Seega Nahum ei õpeta meid head meelt tundma oma vaenlaste õnnetuse üle. Jumal on kehtestanud universaalsed õigusenõuded kõigile.

Võime öelda, et Nahumi raamat on selgeks julgustuseks Jumala rahvale, et kogudus, isegi siis, kui ta seisab vastamisi ohtude või ideoloogiatega, saab püsima jääda ainult Jumalale tuginedes ning see, mida Jumal meilt ootab, on temale toetumine ja usaldamine (Na 1:7).¹¹⁰

Nahumi raamatu võtmesalm

„Issand on hea, varjupaik hädaajal, ja ta tunneb neid, kes tema juures pelgupaika otsivad” (Na 1:7).

Küsimused

Prohvet Nahumi raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas usute, et Jumal kasutab ka tänapäeval suurriike teiste rahvaste karistajatena?

¹⁰⁸ Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 76.

¹⁰⁹ Эби, *Краткое введение в Библию*, 132.

¹¹⁰ David W. **Baker**, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah. Tyndale Old Testament commentaries.” Inter-Varsity Press, Ohio, 1990, 23–24.

2. Miks Sinu meelest karistajad ise karistada saavad, kui nad on Jumala käepikenduseks?
3. Kas Sinu arvates usaldavad kristlased rahu tagamisel pigem Jumalat või püütakse kehtestada õigust jõu ja kokkulepetega?
4. Uus Testament õpetab: „Jumal on armastus” (1Jh 4:8; 4:16). Nahum ütles, et Jumal on ka püha vihaga (Na 1:2). Kuidas oled kogenud Sina Jumalat?

2.8. Habakuk

Tere tulemast kuulama ja jälgima kaheksandat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Habakuki.

Habakuki raamatu sõnum

Habakuki põhiliseks sõnumiks oli küsimus karistuse ebalproportsionaalsusest siinses maailmas, kuid teda rahuldab Jumala vastus, et „õige elab oma usust”.

Ajaloolis-religioosne taust

Seitsmenda sajandi lõpul eKr ilmuvad Juuda rahva ette sõjalise ohuna kaldealased ehk uus-babüloomlased. Nende riik tõusis võimule Nebukadnedsari isa Nabopolassari juhtimisel 625 eKr. 13 aastat hiljem ehk 612 eKr purustati ja vallutati meile prohvetite Joonas ja Nahumi raamatuist tuttav Niineve linn. Seitse aastat hiljem saavutas Nebukadnedsar Eufrati jõe ääres Mesopotaamia linna Karkemise juures võidu Egiptuse vaarao Neko üle (Jr 46:2)¹¹¹ ja sellega tõusis Paabel uueks suurriigiks.

Selleks ajaks oli Juuda riik moraalselt laostunud. Kuningas Joojakim lõi noaga katki ja põletas sütepannil prohvet Jeremija kaudu edasi antud Jumala sõnad (Jr 36:23). Tõenäoliselt levis ebaõiglus, kurjus ja vägivald kuningakojust edasi lihtrahva sekka. Babüloomiast hakkas

¹¹¹ A.K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles*, J.J. Augustin, 1975, 99. – Viidatud teose kaudu: David W. Baker, *Nahum, Habakkuk and Zephaniah. TOTC*, 44.

aga samuti ähvardama sõjaline oht. Aastal 587 eKr kaldealased purustasid ja hävitasidki Jeruusalemma, viies selle rahva asumisele.¹¹² Kuid hiljem, aastal 539 eKr, purustasid pärslased aga omakorda Paabeli.¹¹³

Habakuki isik ja tema taust

Nimi חַבְקֻק *Habakuk* tähendab heebrea keelest tõlgituna „Embaja”, „Külgeklammerduja”; „sülelus”, „kaelusatmine” või ka „hoolitsemine”.¹¹⁴ Habakuk võis elada ajal, kui kaldealased ehk babüloomlased tungisid Palestiinasse (Ha 1:5–11). Seega tõenäoliselt kuningate Joosija ja Joojakimi ajal, olles samas ka prohvet Jeremija kaasaegne. Habakuk mainib kaldealaste järjest kasvavat vägevust (Ha 1:6) ja see omakorda paigutub 7. saj lõpupoole eKr.¹¹⁵ Oma prohvetearingu edastas ta siis tõenäoliselt 639–598 eKr vahelisel perioodil. Nende tõendite valguses olid prohvetid Jeremija ja Habakuk viimased prohvetid enne Paabeli vangipõlve.¹¹⁶ Juudi pärimuse järgi oli Habakuk aga Taanieli kaasaegne. Nii ilmneb see Septuagintas esitatud Tn 6 apokrüüfilisest lisast.¹¹⁷

Habakuk võis olla Leevi suguharust pärit templimuusik (Ha 3:19) ja nii võime vaadelda teda kui lohutavat lauljat-evangelisti.¹¹⁸

Habakuki raamatu jaotus

Habakuki raamatu võime jaotada kahte ossa. Esimene osa moodustavad peatükid üks ja kaks. Selle saab jaotada veel omakorda alalõikudeks, kus Habakuk kaebab Juuda kurjuse üle (Ha 1:1–4) ja Jumal vastab talle, et see kurjus saab karistatud (Ha 1:5–11). Taas kaebab prohvet Jumala ees (Paabeli) karistajate endi julmuse pärast (Ha 1:12–17). Pärast väikest ooteaega annab Jumal prohvetele selle kohta vastuse, et ees on ootamas kohtupäev kõige kurja üle (Ha 2:1–20).

112 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohveteilt*, 123–124.

113 Baker, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah”, TOTC, 45

114 Lilleväli, „Habakuk”, 89.

115 Rienecker, „Habakuki raamat”, 157.

116 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohveteilt*, 122.

117 Rienecker, „Habakuki raamat”, 157.

118 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohveteilt*, 122.

Teine osa võtab enda alla kolmanda peatüki ja ka see jaotub omakorda alalõikudeks, kus salmid 1–2 on palve Jumala poole, et karistus jõustuks lähiajal. Teine alalõik (Ha 3:3–15) kirjeldab Jumala tegutsemist läbi ajaloo. Viimane ehk kolmas alalõik räägib jumalakartusest ja oma usalduse panemisest tema peale.¹¹⁹

Habakuki raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Habakuki sõnumid on lihtsad. Kaebelaulus Juuda olukorra pärast pöördub prohvet oma küsimustega Jumala poole, mis saab Jumala poolt ka vastatud. Habakuk tunneb muret, miks Jumal sallib pattu, täpsemalt, just ebaõiglust (Ha 1:2–4)? Jumal vastabki talle ja annab kinnituse, et ta kasutab oma ülekohtuse rahva karistamiseks just kaldealasi või teisisõnu Uus-Babülooniast. Seepeale hüüab Habakuk taas Jumala poole, sest tal kerkis üles veel suurem moraalne küsimus. Kuidas võib Jumal kasutada oma karistusvahendina inimesi, kes on veel julmemad ja ebainimlikumad kui need, keda nad karistavad (Ha 1:12–17)? Seejärel saabub Jumalalt vastus, kus ta lubab kohut mõista ka Babüloonia üle.¹²⁰

Habakuki raamatu sõnum tänapäevale

Habakuki põhiliseks sõnumiks oli karistuse ebaproportsionaalsus oma rahva suhtes. Kuid selle sees annab Jumal mõista, et kuigi karistus tabab ka karistajat ennast, kes on oma volitusi ületanud, tuleb selle eluraskuse sees esile Jumala usaldamise küsimus – „Vaata, kes on isemeelne, selle hing ei ole siiras ta sees; aga õige elab oma usust” (Ha 2:4). Selle kirjakohta teine pool on hästi tuntud ka Uue Testamendi lugejatele. Rooma kirjas deklareerib apostel: „Sest Jumala õigus on ilmunud evangeeliumis usust usku, nii nagu on kirjutatud: „Aga õige jääb usust elama”” (Rm 1:17). Lisaks leiame usuõiguse kuulutuse veel Gl 3:11; Hb 10:38. Need samad kirjakohtad juhtisid ka Martin Lutheri küsimustes õigeksmõistmises õpetuse puhul vastusteni, mis viisid lõpuks protestantliku reformatsioonini.

Teine moment, mida me Habakuki raamatust õpime, on Jumala käsitlemise võimalus. Mõni arvab, et Jumala käsitlemine on usaldamatus ja patt. Aga see ei ole nii. Eluraskustes ja

¹¹⁹ Baker, „Habakkuk”, TOTC, 840.

¹²⁰ Baker, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah”, TOTC, 47.

kimbatustes olles ei mõista Jumal meie küsimusi hukka. Vastupidi, avameelses ja avatud dialoogis arusaamatused ja erimeelsused lahenevadki. On arusaadav, et parem on avameelselt küsida, kui lasta sellel probleemil või meeleheitel enda sees „mädanema” minna. Kuigi Jumal ei pruugi kohe inimeste küsimusele vastata või kui Jumala vastus neid ehmatab, siis Jumal ei põlga ausat ja otsekohest küsimust. See on isegi väga hea, kui suunata oma küsimused otse Jumalale.¹²¹

Ühelegi inimesele, nii ka kristlastele, ei ole võõrad sellised tunded nagu kahtlused, ebakindlustunne, meeleheide, teadmatus. Tihti lööb ka usk kõikumale. Ikka küsitakse – mida siis teha? Nii nagu Jumal vastas Habakukile, et olenemata olukorrast, on kõik Jumala käes ja tema kontrolli all. Jumal annab võimaluse toetuda usule (Ha 2:4) ja sellistest kogemustest läbi minek viibki meid Jumalale lähemale. Kuid mitte ainult – see kasvatab ka meie usku ja usaldust Jumala vastu. Ja see on kogemus, mis annab meile uut jõudu edasi minemiseks. Ainult Jumalat usaldades suudame vastu seista uutele väljakutsetele ja olukordadele, mis tahes-tahmata inimeste eludes üles kerkivad. Kuid loomulikult ei tähenda see, et me ise enam olukorra lahendamiseks midagi ei tee, kuid kõigis oma ettevõtmistes tasub olla Jumala juhtimises, kes tihti ka läbi olukordade meiega räägib. Nii võibki lõpetuseks öelda, et kes usub ja loodab, ning paneb oma lootuse Jumalale, see võib siis tõesti öelda: „Issand Jumal on minu jõud” (Ha 3:19).

Habakuki raamatu võtmesalmid

„Sest nägemus ootab küll oma aega, aga ta ruttab lõpu poole ega peta. Kui ta viibib, siis oota teda, sest ta tuleb kindlasti ega kõhkle” (Ha 2:3).

„Vaata, kes on isemeelne, selle hing ei ole siiras ta sees; aga õige elab oma usust” (Ha 2:4).

Küsimused

Prohvet Habakuki raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas Sa oled palunud Jumalal sekkuda mõnesse ebaõige kohtlemise olukorda ja kuidas see laheneb?

¹²¹ Baker, „Habakkuk”, NBC, 840–841.

2. Kas karistus on Sinu meelest õigustatud vahend õigluse taastamiseks?
3. Kas ja millal on Jumal vastanud su „miks?” ja „millal?” küsimustele? Räägi sellest pikemalt.
4. Mida tähendab Sinu elus usk Jumalasse?

2.9. Sefanja

Tere tulemast kuulama ja jälgima üheksandat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Sefanja.

Sefanja raamatu sõnum

„Vaeste ja viletsate teoloog” prohvet Sefanja kuulutab lõppu Juuda ülakihi ebaõiglusele ja hoolimatusele ning Jumala saabuvat päästet Siionile.

Ajaloolis-religioosne taust

Ajaperiood, mis jääb vagade kuningate Hiskija ja Joosija vahele, tähistab aga kahjuks religioosset allakäiku. Kuningas Manasse ajal langes riik sügavasse kurjusesse ja ebajumalateenistustesse. Selline olukord kestis ka Manasse poja Aamoni valitsemisajal (2Kn 21:1–26).¹²²

Kuid vaatleme Joosija reformi eelset aega. Sefanja alustabki oma raamatus kõigepealt Juuda rahva olukorra kirjeldamist. Ta ütleb, et rahvas oli häbitu (Sf 2:1). See tähendas seda, et rahvas oli usust taganenud, üle oli võetud paganlikud kombed, rikkurid olid ülekohtused vaeste suhtes. Juuda elanikud ei tahtnud meelt parandada. Sellise häbitu eluviisi juures andis Jumal Sefanja kaudu teada, et Juudamaa tühjendatakse elanikest (Sf 1:2–13).¹²³ Kuigi Joosija üritas rahvast Jumala juurde tagasi tuua ning säästa maad Jumala kohtust, on Juudamaa

122 David W **Baker**, „Zephaniah” – *NBC*. Ed-s. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 848.

123 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 139–141.

ülikute ja rikaste vastupanu üsnagi suur. Sefanja annab meile mõista, et kuningas Joosija reform, mis algas aastal 628 eKr ning jõudis väliselt lõpule Seaduse raamatu ülesleidmise ja paasapühaga 622 eKr, on parajasti teoksil, kuid põrkub vürstide, kohtunike, prohvetite ja preestrite vastupanule.¹²⁴

Sefanja kritiseerib ka Jeruusalemma religioosset olukorda ja siin manitseb ta korruga kahel teel käivaid preestreid, kes teenisid nii Issandat kui ka ebajumalaid. Baali ja taeva vägede kummardajad viitavad Manasse ajal sissetoodud paganlikele kultustele, millele siiski Joosija reform lõpu tegi. Templi preestrid kummardasid nii Issandat kui ka kaanalaste ja foiniiklaste jumalat Moolokit. Sefanja andis Jeruusalemmale ja Juuda rahvale teada Jumala otsuse, öeldes, et maa antakse riisujate kätte ja rahvas viiakse sundasumisele. Nii lähenes neile Issanda päev. „Olge tasa Issanda Jumala ees! Sest Issanda päev on ligidal” (Sf 1:7a). Seesama teade kordub: „Ligidal on Issanda suur päev, see on ligidal ja ruttab väga seal kisendab kangelanegi kibedasti” (Sf 1:14). Kuigi Joosija reformi tulemusel parandati meelt, lükkus karistus Juuda rahva üle edasi kuningas Sidkija ja maavalitseja Gedalja aega. Kohtuotsus täituski siis neljas etapis. Aastatel 600, 597, 586 ja 582 eKr, mil rahvast küüditati.¹²⁵

Sefanja isik ja tema taust

צְפַנְיָה *Sefanja* on oma nime saanud heebreakeelsest sõnast „sepan(e)jah(u)”, mis tähendab „Issand varjab” või ka „Issand hoiab” ja „Issand kaitseb”.¹²⁶ Sefanja tausta kohta me loeme tema raamatu algusest, kus ta mainib nelja põlve jagu esivanemaid (Sf 1:1). On tõenäoline, et ta põlvnes Juuda neljateistkümnendast kuningast Hiskijast, kes valitses aastatel 716–687 eKr. Tema raamatu esimesest salmist me leiame, et Sefanja elas ja tegutses kuningas Joosija ajal, kes oli kuueteistkümnendaks kuningaks Juudamaal 640–609 eKr. Kuid prohveti ülesastumine toimub siiski enne Niineve linna purustamist aastal 612 eKr (Sf 2:13–15).¹²⁷ Sefanja on seega prohvetite Nahumi, Habakuki ja Jeremija kaasaegne.

Sefanja teadmised geograafiast ja Jeruusalemma demograafiast näitavad, et ta oli tõenäoliselt Jeruusalemma elanik (Sf 1:10–13; 3:1–4). Mitmed kirjakohtad (Sf 1:4–5, 7–9; 3:4,18) viitavad

124 Rienecker, „Sefanja raamat”, 579.

125 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 139–141.

126 Lilleväli, „Sefanja”, 203.

127 Baker, „Zephaniah”, 848.

sellele, et prohvet tunneb ka preesterlust ja ohverdamist, mis viib mõttele, et ta võis olla ka templiprohvet, kuid uurijate arvates pole see piisavalt tõendatud.¹²⁸

Sefanja raamatu jaotus

Sefanja raamat jaotub kolmeks osaks. Esimene osa (Sf 1:2–6) räägib otseselt kohtukuulutusest. Teise osa (Sf 1:7–3:8) võib kokku võtta pealkirjaga – Issanda päev. Issanda päeva sõnum on jaotatud veel omaette osadeks: seal on kohtukuulutus Juuda üle, selle päeva tuleku kirjeldamine ja kohtukuulutus nii naaberrahvaste kui ka Jeruusalemma üle. Raamatu kolmas osa (Sf 3:9–20) on päästepäeva kirjeldus.¹²⁹

Sefanja raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Sefanja raamatu peamiseks sisuks on Issanda päev või ka Issanda päeva tulek. Kuid Issanda päev on läbi Piibli kahetähenduslik mõiste. See sisaldab kahte külge. Üks nendest on kohus, teine aga õnnistus. Issanda päev sisaldab ka kahte ajajärku. Issanda päev tabab peatselt ja tabab ka lõpuaegadel.

Issanda päev, mis saabub peatselt, oli suunatud Juuda rahvale endale. Jumala poolt antud lepingut rikuti nii rahva kui ka nende juhtide poolt. Üheks suureks patuks oli esimese käsu rikkumine: „Mina olen sinu Jumal ja sul ei tohi olla muid jumalaid minu kõrval”. Templis aga vohas sel ajal jumalateenistuse kõrval ka ebajumalateenistus. Samuti suunas Sefanja oma sõnumi nendele, kes olid ükskõiksed oma tegude suhtes. See osa rahvast ütles: „Issand ei tee ei head ega kurja!” (Sf 1:2b). Sellega näidati selgelt oma suhtumist, mille kohta võidi öelda: „Kui lepingu Jumal ei ole rohkem huvitatud inimestest, siis miks ma peaksin talle kuuletuma?” See on tegelikult öeldud uhkusest, väites sellega enda sõltumatust Jumalast.¹³⁰

128 Baker, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah”, 83–84.

129 Baker, „Zephaniah”, 849.

130 Baker, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah”, 84–85.

Sefanja kuulutab Issanda päeva ka naaberriikidele. Issanda kohus ulatub igasse ilmakaarde – läänes vilistid, idas Moabi ja Ammonit, lõunas Etioopiat ja põhjas Assüüriat. Ka paganarahvad saavad kohut tunda oma kurjade tegude pärast.¹³¹

Nagu eespool kõlas, on Issanda päev ka õnnistuse päev. See on lootuse päev Jumala rahvale. Neile, kes alandlikult usaldavad teda ja teevad head, selle asemel, et toetuda omaenda uhkusele.¹³²

Sefanja raamatu sõnum tänapäevale

Issanda päev, mida Sefanja raamat rõhutab ja nagu eespool öeldud, kannab siiski ka endas lõpuajade sõnumit. Sellega kirjeldatakse aega, mil Jumal sekkub otsustavalt maailma sündmustesse ja selle tulemist kirjeldatakse korduvalt ka Uues Testamendis. Issanda päev tähistab seal Jumala kohtumõistmise või päästva sekkumise aegu. Mõnikord mõeldakse selle all nii ajaloo sündmusi, vahel ka lõpuaja algust. Kuid väikeste prohvetite raamatuid uurides näeme, et Jumala päästev sekkumine tuleb alles pärast kohut.¹³³ Sama on Sefanja raamatus, kus Jumal koos kohtuotsusega annab ka päästetootuse. Siis, kui Jumala viha on välja valatud, jääb Iisraelist üle jääk: „Aga ma jätan su keskele alles vaese ja viletsa rahva, ja need otsivad pelgupaika Issanda nimes” (Sf 3:12). „Vaene ja vilets” ei tähenda siin raamatus religioosset gruppi, vaid eelkõige majanduslikult ja ühiskondlikult vaeseid. Kuigi Jumal ei soovi oma rahvale vaesust, vaid rikkust ja õnnistust, siis ei tule see rikkus mitte vaeseid kurnates, vaid neid ellu kaasa haarates ja õigust otsides.¹³⁴

Niisiis võime kokkuvõtteks öelda, et Issanda päev kannab endas sõnumit, mis teostub alles lõpuajadel. Tulevikus, kui Jumala kohus on käinud üle Iisraeli ja ka üle kõikide rahvaste, pöörduvad rahvad ja Jeesuse Kristuse valitsus saab avalikuks kõigile. Siis teenivad erinevatest rahvastest inimesed üksmeelselt Issandat. Jumal ütleb: „Sest siis ma puhastan rahvaste huuled, et nad kõik võiksid hüüda Issanda nime, teenida teda õlg õla kõrval” (Sf 3:9). Selline huulte puhastamine ongi tegelikult lõpuaja evangeelium. Siis, kui inimesed Jumala kohtule alistuvad ja otsivad pelgupaika Jeesuses Kristuses.¹³⁵

131 Rienecker, „Sefanja raamat”, 579.

132 Baker, „Nahum, Habakkuk and Zephaniah”, 84–85.

133 Rienecker, „Issanda päev”, 211.

134 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 78.

135 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 145–146.

Sefanja raamatu võtmesalmid

„Otsige Issandat, kõik alandlikud maal, kes te teostate tema õigust”! (Sf 2:3a).

„Issand saab neile kardetavaks, sest ta laseb kaduda kõik maa jumalad; ja nad peavad kummardama teda, igaüks oma paigas, kõik paganate saared” (Sf 2:11).

„Sest siis ma puhastan rahvaste huuled, et nad kõik võiksid hüüda Issanda nime, teenida teda õlg õla kõrval” (Sf 3:9).

Küsimused

Prohvet Sefanja raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas ka tänapäeva kogudustesse või kristlaste eludesse on tunginud ebajumalaid? Kui jah, siis milliseid?
2. Milles vajavad tänapäeva kogudused või kristlased meelesparandust?
3. „Uhkus on sõltumatus Jumalast” – on see Sinu kiusatus ja oht?
4. Kuidas kujutad Sina ette „Issanda päeva” tulekut? On see kohus või õnnistus?
5. Mida tähendab Sinu jaoks jumalakartlik elu?

2.10. Haggai

Tere tulemast kuulama ja jälgima kümnendat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Haggai.

Haggai raamatu sõnum

Pärsia kuningas Koores oli andnud aastal 538 eKr juutidele loa, naasta Paabeli vangipõlvest tagasi oma kodumaale ja ehitada uuesti üles Jeruusalemma tempel. Kuid vundamendi rajamise järel seiskus töö naaberrahvaste ähvarduste ja salasepitsuste tõttu 15 aastaks (Esr 4). Siis sai prohvet Haggai Jumalalt neli sõnumit, mis aitasid kaasa teise templi valmimisle.

Ajaloolis-religioosne taust

Vanas Testamendis annab Esra raamat meile olulise tausta prohvet Haggai kohta. Esra raamatust loeme: „Pärsia kuninga Koorese esimesel aastal – et läheks täide Issanda sõna Jeremija suust – äratas Issand Pärsia kuninga Koorese vaimu, nõnda et ta laskis kogu oma kuningriigis kuulutada ja ka kirjalikult öelda: „Nõnda ütleb Koores, Pärsia kuningas: Issand, taevaste Jumal, on andnud mulle kõik kuningriigid maa peal ja ta on mind käskinud ehitada temale koja Juudamaal olevas Jeruusalemmas. Kes teie hulgas on tema rahvast, sellega olgu tema Jumal ja see mingu Jeruusalemma, mis on Juudamaal, ja ehitagu üles Issanda, Iisraeli Jumala koda; tema on see Jumal, kes asub Jeruusalemmas. Ja igäuhte, kes iganes on jäänud mõnesse paika, kus ta võõrana elab, aidaku selle paiga elanikud hõbeda ja kullaga, asjade ja kariloomadega ning vabatahtlike andidega Jumala koja heaks Jeruusalemmas!” (Esr 1:1–4)

Tagasipöördunud juudid alustasid templi uuesti üles ehitamist aastal 536 eKr.¹³⁶ Kuid siis jäi töö 15 aastaks seisma ja seda eelkõige ümbritsevate paganarahvaste vastuseisu tõttu (Esr 4). Haggai raamatust loeme, et juudid oli hakanud siis elama vaid iseendale ja nad leidsid, et: „Aeg ei ole veel tulnud Issanda koja ülesehitamiseks” (Hg 1:2). Üritati parandada üksnes omaenese elujärge. Kuid juutide vaevanägemistel ei olnud edu, sest nad olid loobunud tööst Jumala koja heaks.

Siis astuvadki üles prohvetid Haggai ja Sakarja, kelle innustusel asuti templi ehitust jätkama. Seejärel päris Pärsia asehaldur Tatnai suurkuningas Daarjaveselt eneselt, miks Pärsia kuninga Koorese käsku vahepeal eirati? Sest just Koores oli andnud korralduse taastada Jeruusalemma tempel, nii nagu me Esra raamatust loeme. Daarjaves lasi seejärel käsu ehtsust kontrollida ja see leitigi kuninga arhiivist Ahmetas ehk tänapäeva Ekbatana linnas Iraanis. Suurkuningas jõustas Koorese määruse ja andis Pärsia riigikassast juutidele lisavahendeid templi taastamiseks ja Jumalale ohvrite toomiseks, kusjuures kohustas ta juute ka kuninga elu eest palvetama. Samuti kohustas valitseja oma ametnikke templi ehitusele kaasa aitama. Kuningas Daarjaves teisel valitsusaastal ehk aastal 520 eKr alustati templi ehitust uuesti ja aastal 515 eKr ehk Daarjavesese kuuendal valitsemisaastal pühitseti see sisse.¹³⁷

136 David F. **Pennant**, „Haggai” – NBC, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 857.

137 Rienecker, „Daarjaves”, 96.

Haggai isik ja tema taust

Prohveti nimi חַגַּי *Haggai* tähendab „pühalik”, „pidulik” või ka „pühitsetu”.¹³⁸ Haggai on üks pagendusejärgsetest kolmest prohvetist. Oma kuulutustööd alustas Haggai Pärsia kuningas Dareiose või ka teise nimega Daarjaves I teisel valitsemise aastal (Hg 1:1) 520 eKr. Prohvet Haggai isiklikust elust ei tea me peaaegu midagi, isegi mitte tema sündimise aega ega kohta ega isanime – mis juutide puhul nii olulised on. On tõenäoline, et Haggai raamatu on koostanud ja kirja pannud ta ise. Haggai ja ka prohvet Sakarjast veel kirjutatud Esra raamatu 5–6 ptk-s, kus nad koos kutsusid Juuda valitsejaid ja rahvast üles taastama Jeruusalemma templit, mille babüloomlased aastal 586 eKr hävitasid.¹³⁹

Haggai raamatu jaotus

Haggai raamatu teeb Vanas Testamendis tähelepanuväärseks tema Jumalalt saadud sõnumite täpne dateering. Haggai sai esimese sõnumi (Hg 1:2–15) 29. augustil 520 eKr. Teise sõnumi (Hg 2:2–9) natuke rohkem kui 2,5 kuud hiljem, s.o 17. oktoobril 520 eKr. Kolmas sõnum (Hg 2:11–19) saabus kaks kuud ja üks päev hiljem, s.o 18. detsembril 520 eKr. Neljas sõnum (Hg 2:21–23) saabus prohvet Haggaiile samal päeval, kui Jumal teda teist korda kõnetas.¹⁴⁰

Esimene Jumalalt prohvetile tulnud sõna sisaldab üleskutset, jätkata templi ehitustöid. Sõnum olid edasi andmiseks Juuda maavalitseja Serubbaabelile ja Joosuale, kes oli samal ajal ülempreestriks.

Teise sõnumiga, mis Haggaiile tuli, saatis Jumal – nii Joosuale, Serubbaabelile kui ka rahvale – julgustuse, öeldes, et „lepingu sõna” ja „minu Vaim” on ehitajate juures, kasutades sõna „olge tublid” lausa kolmel korral.

Kolmanda sõnumi andis Jumal preestritele, rõhutades ohvriandide pühadust. Samuti selgitas ta selles kogu rahvale neid tabanud ikalduse ja näljahäda põhjuseid. Ebajumalaid teenivate samaarlaste poolt ära hirnutatud juudid ei hoolinud enam oma pühakojast ega ohvritest. Nad

138 Lilleväli, „Haggai”, 90.

139 Pennant, „Haggai”, 857.

140 Joyce G. **Baldwin**, „Haggai, Zechariah and Malachi.” – TOTC, Inter-varsity Press, Illinois, USA, 1972, 29.

töötasid küll oma põldudel, kuid Jumal ei õnnistanud seda vaevanägemist. Nüüd kõlas rahvale meeleparanduse kutse. Jumal andis töotuse, et uuesti korda aetud suhted oma Loojaga toovad kaasa temapoolse õnnistuse (Hg 2:11–19).

Samal päeval saadud teise sõnumiga andis Jumal teada, et ta karistab naaberrahvaid nende kurjuse pärast templi ehitamise takistamisel. Kuid samas andis Jumal veel teada, et ta on valinud Serubbaabeli oma rahva juhiks. Kaugemas tulevikus tähendas see koguni seda, et Serubbaabel saab olema tulevase Messia ehk Jeesuse Kristuse esiisaks.¹⁴¹

Haggai raamatu kaht peatükki võime jaotada viieks osaks. Esimeses osas Hg 1:1–11 on Jumala sõnumid Juuda maavalitsejale Serubbaabelile ja ülempreester Joosuale. Senist olukorda iseloomustatakse huvitava paralleeliga: „Minu koda ja teie elud on varemets”. Teises osas Hg 1:12–15 on rahva vastus Jumalale ja ehituse jätkamine. Kolmas osa Hg 2:1–9 räägib Jumala eesmärkidest templi suhtes, lubades tulevikus ilmutada seal oma hiilgust ja kinkida rahu. Neljandas osas Hg 2:10–19 Jumal noomib preestreid ja rahvast templi ehitamise leiguse pärast, aga samas töotab ka õnnistamist tööle asudes. Viies ja viimane osa Hg 2:20–23 on töotus Serubbaabelile, kelle Jumal lubab teha teda „pitserisõrmuse sarnaseks”, s.t anda talle Juuda maavalitseja meelevald.¹⁴²

Haggai raamatu sõnum tänapäevale

Haggai raamat rõhutab, et Jumalast lähtub kõik. Jumal on elu allikas. Jumal kontrollib kõike – nii maad kui taevast. Tema kuuletub ka ilmastik. Tema toob põua ja vihma (Hg 1:11). Tema käes on kogu universum ja tema paneb kõikuma maa ja taeva (Hg 2:6, 21). Haggai rõhutab korduvalt sõna „vägede Issand” ja seda oma raamatus lausa 14 korda. Seesama Jumal valitseb kõiki rahvaid, ka neid, kes teda ei tunnista. Kui inimesi saadab ebaedu ja tabavad tagasilöögid, siis on seegi Jumala käest. Kuid need on saadetud selleks, et inimesed teda uuesti otsima hakkaks (Hg 1:5). Kui inimene pühendab ennast Jumala teenistusse, annab ta inimesele õnnistuse (Hg 1:8). Jumala Vaim elab oma rahva seas (Hg 2:5).¹⁴³

141 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 152–157.

142 Pennant, „Haggai”, 859–862.

143 Baldwin, „Haggai, Zechariah and Malachi”, 32.

Seega kehtivad Haggai raamatu sõnumid, mis Jumal läkitas omaaegsele rahvale, ka tänapäeval – Jumal olgu inimese elus esikohal! Haggai näitab selgelt, et Jumala asjade hooletusse jätmine ja samal ajal maise vara kogumine ei too kaasa õnnistust inimese hingeelule. Seda kinnitab meile ka Uus Testament, kus Jeesus oma mäejutluses toob selgelt esile: „Aga otsige esmalt Jumala riiki ja tema õigust, siis seda kõike antakse teile pealegi!” (Mt 6:33). Kui me seame oma elu Jumala tahte järgi ja tõstame tema esikohale, hoolitseb Jumal oma töötuse kohaselt ka kõigi meie muude asjade ja olukordade eest ning me ei pea taluma puudust. See on sõnum, mis peidab endas Jumala õnnistust ja head tahet inimese üle ning kannab meid läbi ka rasketest olukordadest.

Haggai raamatu võtmesalmid

„Nõnda ütleb vägede Issand: Pange tähele oma teguviisi! Minge mägedele, tooge puid ja ehitage koda üles, siis on mul sellest hea meel ja ma ilmutan oma auhiilgust, ütleb Issand” (Hg 1:7–8).

„Selle koja tulevane hiilgus saab suuremaks, kui oli esimesel, ütleb vägede Issand, ja selles paigas ma annan rahu, ütleb vägede Issand” (Hg 2:9).

Küsimused

Prohvet Haggai raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas Sina oled kogenud Jumala kõnetust ja kutset oma elus mingi eesmärgi teostamiseks?
2. Millised on Sinu kogemused Jumala kutsele vastamisel või vastamata jätmisel?
3. Kas ja milliseid vastuseise või takistusi oled pidanud kogema Jumala tahte elluviimisel?
4. Too näiteid, kus ebaõnnestumised ja õnnistuse puudus on juhtinud Sind meelearandusele ja Jumalat oma elus esikohale tõstma!

2.11. Sakarja

Tere tulemast kuulama ja jälgima üheteistkümnendat osa Vana Testamendi väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Sakarja.

Sakarja raamatu sõnum

Prohvet Sakarja seisis koos Haggaga templi uuesti ülesehitamise eest, olles veendunud, et see viib kogu elu uuenemisele. Tema mitmeosaline visioonitsükkel annab sellele suurejoonelise tõlgenduse: Jeruusalemm ja tempel saavad Issanda kohalolu paigaks, kust lähtub ülemaailmne õnnistus ja rahu, aga seda alles pärast dramaatilisi, otse kosmilisi vapustusi. Tulevase Messia isiku kohta on Sakarjal kolmesuguseid vaateid: preesterlik-kuninglik, poliitiline rahukuningas ja kannatav-surev Messias.

Ajaloolis-religioosne taust

Ajalooline ja religioosne taust on Sakarja puhul samasugune nagu Haggail. Kui Pärsia kuningas Koores oli alistanud Babüloonia, andis ta 538 eKr välja määruse, mis lubas endistel küüditatutel, kaasa arvatud juutidel, pöörduda tagasi kodumaale. Juudid said kaasa ka loa, ehitada üles purustatud Jeruusalemma tempel. Juuda maavalitseja juhatusel pandigi templile alus, aga seejärel takistas ehitamist paganlike naaberrahvaste vastuseis. Sakarja ja Haggai kutsusid inimesi üles templi ehitust jätkama. Sakarja pani rõhku sellele, et Jumal on valinud Juuda maavalitseja Serubbaabeli ja pannud tema seda ettevõtmist juhtima. Tempel valmiski 516 eKr.¹⁴⁴

Sakarja isik ja tema taust

Nimi זְכַרְיָה *Sakarja* tuleb heebreakeelsest sõnast *zakar(e)jahu*, mis tähendab „Issand on meenutanud (eneses)” või ka „Issand peab meeles” või ka „Issand on oma sõna meelde jätnud”.¹⁴⁵ Nehemja 12:4 järgi oli Paabeli eksiilist tagasi tulnud preestrite ja leviitide seas ka

144 G. M. **Butterworth**, „Zechariah.” – *NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 863.

145 Lilleväli, „Sakarja”, 195.

Sakarja vanaisa, prohvet Iddo, kes oli leviitpreester. Seega oli Sakarja samuti preester, kuid samas ka prohvet (Sk 1:1). Selle toel võib järeldada, et Sakarja oli Paabeli eksiilist naasenu ja jõudis Jeruusalemma Pärsia kuningas Daarjavese teisel valitsusaastal, s.o 523 eKr.

Sakarja prohvetearingud algasid prohvet Haggaga samal aastal, kuid kaks kuud hiljem ja need on jällegi täpselt dateerituna. Esimene prohvetearing tuli 27. oktoobril 520 eKr. Teine ennustus anti talle 15. veebruaril 519 eKr ja viimane 7. detsembril 518 eKr.¹⁴⁶ Koos prohvet Haggaga veensid nad Juuda rahvast pooleli jäänud templiehitust jätkama.

Sakarja raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Sakarja raamat jaotub oma vahepealkirjadega kolmeks osaks. Esimeses osas, peatükid 1–8, on suur kutse meelesparandusele ja Sakarjale antud kaheksa nägemust, millele on juurde lisatud ülempreester Joosua kroonimise kirjeldus. Peatükkide 7–8 põhiohk on valepaastumise hukkamõistul, kuid ka uutel väljakutsetel ja töotustel. Teine ja kolmas osa algavad vahepealkirjadega „Ennustus” (Sk 9:1; 12:1). Nende kuus alalõiku räägivad karistustest Jeruusalemma naaberrahvastele, alandliku kuninga tulemisest, headest ja halbade karjastest, Jeruusalemma päästmisest, erinevatest kohtukuulutustest ja rahvaste päästest.¹⁴⁷

Sakarja pöörab tähelepanu esiisade saatusele, kes elasid üle Paabeli pagenduse kui Jumala kohtuotsuse. Sellise hoiatusega annab Jumal mõista, et tema leping oma rahvaga on siiski jõus.¹⁴⁸

Sakarja esimene nägemus oli ratsanikest ja hobustest: naaberrahvad, kes olid püüdnud templi ehitamist takistada, saavad peagi omakorda tunda Jumala viha.¹⁴⁹

Teine nägemus oli neljast sarvest ja neljast sepast – see rääkis Juudat ja Iisraeli hävitanud paganate laiali pillutamisest.¹⁵⁰

Kolmas nägemus möödunööriga mehest tähendas uue Jeruusalemma rajamist, kus Jumal ise elab oma rahva keskel ja kus tema ligiolu otsivad kõik rahvad.¹⁵¹

146 LaSor, „Joel”, 489.

147 Butterworth, „Zechariah”, 866.

148 Baldwin, „Haggai, Zechariah and Malachi”, 87.

149 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 168.

150 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*, 79.

151 Эби, *Краткое введение в Библию*, 145.

Neljas nägemus – Joosua ülempreestriks pühitsemine – on viide tulevasele Messiale.¹⁵²

Viies nägemus oli lambijalast, mis seisis kahe õlipuu vahel. Lamp sümboliseeris Jumalat kui kogu maailma valitsejat ja kaks õlipuud Jumala võitnud ülempreester Joosuat ja maavalitseja Serubbaabelit. Mõlemad mehed on pühitsetud ja nende jõuks on Jumala Vaim.¹⁵³

Kuues nägemus oli lendavast rullraamatust, mille tähenduseks olid needused ja karistused neile, kes elasid patust ja ebamoraalset elu.

Seitsmes nägemus naisest vakas ennustas patu, ebajumalateenistuse ja jumaladuse kõrvaldamist Jeruusalemma rahva keskel.¹⁵⁴

Kaheksandas nägemuses neljast vankrist ja neljast erivärvi hobusest ennustati Jumala Vaimu väljavalamist igasse ilmakaarde.¹⁵⁵

Kuigi Sakarja nägemused olid antud tollasesse ajahetke, nähakse neis ka lõpuajastu ettekuulutusi.¹⁵⁶

Lisaks andis Sakarja teada Juuda rahvale Jumala kõned, mis mõistisid hukka valepaastumise. Siis korratakse Jumala nõuet, olla heatahtlik üksteise suhtes ja osutada õigust kõigile, ka sotsiaalselt nõrgematele. Selle nõude rikkujaid tabab Jumala nuhtlus.

Peateemaks on ikkagi julgustus, mille Jumal Sakarja kaudu annab templi ehitajatele, kuid rõhutab seal samas elama jumalakartlikult ja ausate elunormide järgi.

Peatükkides 9–11 ja 12–14 vastatakse tulevikus asetleidvatele sündmustele, millega algab kohus paganarahvaste üle. Sellele järgneb Messia tulemine ja õnnistuse välja valamine, kuid ebaustavad karjased saavad karistada.¹⁵⁷ Sakarjal on palju otseseid seoseid Uue Testamendiga: näiteks hea karjase surm, ettekuulutus rahukuningast, kes sõjaratsu asemel sõidab hoopis emaesli seljas, on ka viide potissepale antavale 30 hõbeseeklile.

Sakarja raamatu lõpuosas heidetakse pilk lõpuaja sündmustesse, mis arenevad Jeruusalemmas, kus toimub otsustav lõpplahing. Sellele eelneb aga ahastusaeg ehk Jumala rahva tagakiusamine. Viimaks sekkub Jumal ise ja päästab rahvaste seast ustava jäägi, kes hoiavad Issanda poole.¹⁵⁸

152 Rienecker, „Sakarja raamat”, 562.

153 Эби, *Краткое введение в Библию*, 145.

154 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*” 80.

155 *Ibid.*, 80.

156 Kuosmanen, *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*, 169.

157 Ockert, *Piibliõpetus*, 81.

158 Jürma, *Vana Testamendi sissejuhatus*”, 80.

Sakarja raamatu sõnum tänapäevale

Nii nagu Haggail oli ka Sakarja puhul oluline teema templi ülesehitamine. Sakarja prohvetlik pilk ja sõnum läheb aga kaugemale ja ulatub uuele, „taevasele Jeruusalemmale”, millest ei saa ainult uut keskust rahvaste maailmale, vaid patust puhastatud vaimulik tempel. Kui enamik väikeseid prohveteid suunavad oma sõnumi sotsiaalsele õiglusele, heatahtlikele suhetele inimeste vahel, õiglastele ja ausatele eluviisidele ning jumalakartlikule elule, siis Sakarja annab meile oma visioonidega aimu sellest, kuidas Jumal ise taastab suhte inimesega. Seda teeb ta läbi Messia maailma tulemise mitte ainult Iisraelile, vaid ka kõigile paganarahvastele. Jumal ütleb, et „palju paganaid saavad minu rahvaks” (Sk 2:15; 6:8; 8:20–22) ja Jeruusalemmast saab vaimulikus mõistes ülemaailmse rahu läte, kus erinevad rahvad kummardavad elavat Jumalat.

Sakarja raamatu võtmesalmid

„Pöörduge minu juurde, ütleb vägede Issand, siis ma pöördun teie juurde, ütleb vägede Issand!” (Sk 1:3).

„Sel päeval hoiab Issanda poole palju paganaid ja nad saavad minu rahvaks. Ja mina asun sinu keskele ja sa hakkad mõistma, et vägede Issand on mind läkitanud sinu juurde” (Sk 2:15).

„Ole väga rõõmus, Siioni tütar, hõiska, Jeruusalemma tütar! Vaata, sulle tuleb sinu kuningas, õiglane ja aitaja. Tema on alandlik ja sõidab eesli seljas, emaesli sälu seljas” (Sk 9:9).

„Ja Issand on kuningaks kogu maale. Sel päeval on Issand ainus ja tema nimi on ainus” (Sk 14:9).

Küsimused

Prohvet Sakarja raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Kas Jumal on andud Sulle mõne nägemuse? Mis oli selle sõnum?
2. Jumal mõistis Sakarja läbi hukka valepaastumise, soovides hoopis sisemist uuenemist. Kuidas see peaks väljenduma tänapäeval?
3. Sakarja tunnistas sellest, et Jumal ise taastab suhte inimesega ja seda läbi Messia maailma tulemise. Kuidas peaks inimesed Sinu arvates teda vastu võtma?

2.12. Malaki

Tere tulemast kuulama ja jälgima kaheteistkümnendat osa VT väikeste prohvetite sarjast. Täna võtame vaatluse alla väikese prohveti Malaki.

Malaki raamatu sõnum

Malaki raamatu algus kinnitab, et Jumala armastus ei ole muutunud. Prohvet seisab kirglikult vastu oma kaasaegsete kahtlustele, nagu poleks Jumal enam ustav ja õiglane, sest varasemate prohvetite äratatud aulised ootused polnud täitunud. Auline Issanda päev läheneb, jätkuvalt on vaja valmistada talle teed.

Ajaloolis-religioosne taust

Paabeli vangipõlv oli lõppenud ja juudid olid kodumaale tagasi tulnud. Ligi 80 aastat tagasi oli prohvetite Haggai ja Sakarja õhutusel taastatud Jeruusalemma tempel ja Jumal oli lubanud panna sinna oma auhiilguse. Issand oli lubanud oma rahvast õnnistada, töötanud neile heaolu, rahu ja arengut. Malaki kaasaegsed nägi aga midagi muud: valitses majanduslik kitsikus, ikaldus ja kauakestev põud. Juudamaale oli jäetud veel üsna väike territoorium, umbes 30 korda 40 kilomeetrit, kus elas ligikaudu 150 000 elanikku. Kuigi nad nautisid Pärsia impeeriumi hüvena usuvabadust, tundis rahvas ennast siiski võõrvõimu alluvuses sügavalt rõhutuna (Ne 1:3; 9:36–37). Nad kannatasid pikaajalist survet oma paganatest naabrite tõttu (Esr 4:23b; Tn 9:25b).

Seetõttu oli rahvast tabanud vaimne kriis, millele aitas kaasa olukorrad, kus juudid ei olnud enam iseseisev rahvas ja mis veelgi tähtsam – enam ei olnud võimul võitnud kuningat, kes oleks põlvnenud Taaveti liinist. Messia tuleku ootuses koges Iisrael kõige valusamalt just vaimset viletsust, sest inimeste elus puudus Jumala õnnistus.¹⁵⁹

159 Gordon P. **Hugenberger**, „Malachi” – NBC, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 883.

Malaki isik ja tema taust

Nimi מְלָאכִי *Malaki* tähendab „minu saadik” või ka „minu ingel”, teise tähendusena ka „Issanda saadik”, „kuulutaja” või ka „ennustaja”.¹⁶⁰ Prohvet Malaki on viimane prohvet VT-s. Kes Malaki oli, seda täpsemalt ei teata. Malaki võib olla nii hüüdnimi või ka koostaja poolt antud nimetus: „Vaata, ma läkitan *oma ingli* ja tema valmistab minu ees teed” (Ml 3:1). Targum ehk Vana Testamendi arameakeelsete tekstide kogumik teatab, et Malakit tunti kirjatundja Esra varjunimena.

Malaki raamat ei paku meile teada täpset aega, millal see kirjutatud on, kuid mitmed salmid võimaldavad seda siiski hinnata. Kuna sõna „maavalitseja” (Ml 1:8), heebrea keeles „pehaa”, kasutatakse maavalitsejate Serubbaabeli (Hg 1:1) ja Nehemja ametinimetuseks (Ne 5:14), siis kinnitab see, et kirjutus on pärit templi taastamise järgsest ajast. Raamatu tekst osutab aga juba templiteenistuse allakäimisele. Need viited paigutavad Malaki Esra ja Nehemja tegutsemise aega, seega aastatesse 445–433 eKr.¹⁶¹

Malaki raamatu jaotus

Mõtteliselt jaotub Malaki raamat kolme ossa, mis on oma ülesehituselt dialoogi vormis, kus üheks osapooleks on rahvas, teisel pool aga Jumal või tema prohvet. Esimene osa Ml 1:2–5 räägib Jumala armastusest Jaakobi vastu, millele vastandub kohtukuulutus Jaakobi venna Eesavi ehk Edomi üle.

Teine osa Ml 1:6–3:21 jaotub kuueks alalõiguks. See algab sõitlusega preestritele, kes toovad alaväärseid ohvreid. Edasi tuleb süüdistus Iisraeli ebaõige jumalateenistuse, abielulahutuste ja muulastega abiellumise keelu rikkumiste pärast. Sellele järgneb Issanda päeva tuleku tõotus (Ml 2:17–3:5). Siis tuleb küsimus kümnise maksimisest (Ml 3:6–12). Teise osa kaks viimast alalõiku võtavad vaatluse alla aga õige ja õela saatuse, millele järgneb kohtukuulutus ajastu lõpul (Ml 3:13–21).

Malaki raamatu kolmanda osa moodustab järellugu, mille sisuks on Eelija tulek enne Issanda päeva (Ml 3:22–24).

¹⁶⁰ Lilleväli, „Malaki(a)”, 151.

¹⁶¹ Baldwin, „Haggai, Zechariah and Malachi”, 211–213.

Malaki raamatu sõnum omaaegsele rahvale

Raamatu diskussioonid Jumalaga näitavad, et nii preestrid kui ka rahvas ei olnud teadlikud oma üleastumistest, sest Jumala kõnetamistele vastatakse enamasti vastuküsimustega.¹⁶² Juudid püüdsid olla religioosselt üsnagi täpsed, kuid nende jumalateenistused olid muutunud harjumuspärasteks toiminguteks. Ükskõiksuse tõttu läks rahvas kompromissile moraali nõuetega ja see viis oma korda lepingu rikkumiseni Jumalaga. Malaki kutsub üles meelearandusele ning kinni pidama Moosese Seaduse nõuetest ja lepingust Jumalaga.

Malaki paljastab preestrite eksimused ja noomib neid, et nad ei hoiu kinni Jumala lepingust ega määra preestrid leviitide seast. Seejärel kõlab süüdistus abielurikkumiste kohta, kus tema rahvas on abiellunud muulastega, mis oli vastuolus Jumala lepinguga. Lisaks oli tavapäraseks muutunud abielulahutus. Malaki annab teada, et abiellumise juures on tunnustajaks Jumal ja seetõttu ta hoiatabki, et need süüteo ei ole ohvri toomisega kinni kaetavad.

Malaki manitseb rahvast kümnise toomise nõude ebakorrekse täitmise pärast ja esitab neile väljakutse maksta kümnist korralikult, mille tulemuseks on Jumala töötuse kohaselt rikkalikud õnnistused.

Malaki ei lähe mööda ka õelatest, kes oma heolus arvavad, et kohtumõistmine läheb nendest mööda. Vastupidi, nende üle tuleb kohus, samal ajal kui Jumal toob pääste neile, kes tema poole hoiavad.

Lõpuks võtab Malaki kokku mitmed oma sõnumid, öeldes: olge valmis Eelija tulekuks ja Issanda päevaks!¹⁶³

Malaki raamatu sõnum tänapäevale

Malaki põhiliseks sõnumiks oli hoida ärkvel Iisraeli usku. Kuid loomulikult polnud ta ükskõikne ümbritseva maailma suhtes. Prohvet teab, et Issanda valitsus ulatub Iisraelist väljapoole ja kõik maailma rahvad on näinud Jumala sekkuvat väge.¹⁶⁴

162 Rienecker, „Malaki, Malaki raamat”, 393.

163 Hugenberger, „Malachi”, 884.

164 Baldwin, „Haggai, Zechariah and Malachi”, 218.

Malaki aegne ükskõikne suhtumine jumalateenistusse ei ole kadunud ka tänapäeval. Jumal annab mõista, et formaalne jumalateenistus pole piisav ja tal ei ole sellest head meelt. Üksnes jumalateenistusel käimisest pole kasu, kui inimene ei võta kuulda seal jagatavat sõna ega ela välja Jumala taht oma elus. Kuid mitte ainult abielurikkumised ja lahutused, vaid õelus ja ülbus, ükskõiksus ja kurjus mistahes vormis, kaasa arvatud ebaõige suhtumine kaasinimestesse on Jumala püha tahte vastu.

Koguduslikus plaanis on tähtis ka õige kümnnise maksmise. Vana Testament nõudis inimestelt kümnnendikku osa nende põllusaagist ja tuludest. Uus Testament õpetab, et „Igaüks andku nii, nagu ta süda on lubanud, mitte nõrdinult või sunnitult, sest Jumal armastab rõõmsat andjat” (2Kr 9:7). Oma andi ei pea tooma vastumeelselt või oma pere toimetuleku arvelt, vaid nii nagu inimese süda näeb, et see on vajalik koguduse toimimiseks ja evangeeliumi levitamiseks. Siis saab Jumal austatud ja see on õnnistuseks ka kümnnise toojale endale.

Üks osa Malaki poolt kuulutatud Issanda päevast on täitunud Jeesuse Kristuse esimese tulemisega. Kuid teine osa Issanda päeva sündmustest on veel ees ja seepärast tuleb alati hoida Issanda poole ja austada tema nime.

Vana Testamendi kaheteistkümne väikese prohveti sõnumid ei ole kaotanud oma väärtust ajas. Malaki õpetussõnad, nii negatiivsed kui positiivsed, läksid südamesse teda kuulavatele Iisraelile ja on olulised ka tänapäeva maailmas.¹⁶⁵

Malaki raamatu võtmesalmid

„Vaata, ma läkitan oma ingli ja tema valmistab minu ees teed. Ja äkitselt tuleb oma templi juurde Issand, keda te otsite, ja lepingu ingel, keda te igatsete” (Ml 3:1).

„Aga teile, kes te mu nime kardate, tõuseb õiguse päike ja paranemine tema tiibade all” (Ml 3:20a).

„Vaata, ma läkitan teile prohvet Eelija, enne kui tuleb Issanda päev, suur ja kardetav. Ja tema pöörab vanemate südamed jälle laste poole ja laste südamed vanemate poole, et ma ei peaks tulema ja lööma maad needusega” (Ml 3:23–24).

¹⁶⁵ Baldwin, „Haggai, Zechariah and Malachi”, 218.

Küsimused

Prohvet Malaki raamatu juures võiks otsida vastuseid küsimustele:

1. Milliseid jumalateenistuse nõudeid täidad Sina, arvestades Malaki kuulutust?
2. Kui suhtumine sotsiaalselt nõrgematesse näitab suhtumist Jumalasse, siis kuidas austad Jumalat Sina?
3. Too mõni näide, kus Jumal on Sind eriliselt õnnistanud pärast kümnise toomist?
4. Kes oli Sinule „Eelijaks”, enne kui kohtusid Kristusega?

KOKKUVÕTE

Lõputöö projekti „Vana Testamendi väikesed prohvetid ja nende relevantsus kristlikus koguduses” raames valmis videoloengute sari Vana Testamendi väikestest prohvetest.

Kaksteist kuni 15minutilist lühiloengut annavad ülevaatliku tervikpildi Piibli kõigist väikeste prohvete raamatutest. Sarnase ülesehitusega loengutunnid sõnastavad iga raamatu põhilise sõnumi, ajaloolis-religioosse tausta, tutvustavad prohveti isikut, esitavad raamatu jaotuse, võrdlevad seda, kuidas sõnum puudutas omaaegseid kuulajaid ja mida on prohvetil öelda meile tänasel päeval. Eraldi on välja toodud nende piibliraamatute võtmesalmid. Lõpus esitatakse kuulajaile-vaatajaile rida küsimusi, mida on hea grupis läbi töötada.

Selline lühikeste videoloengute sari aitab õppida tundma Vana Testamendi väikeste prohvete küllaltki mitmekülget sõnumit ja võiks leida kasutamist nii Kõrgema Usuteadusliku Seminari kui ka Kutse Koolis õppetöös.

Kompaktsete videoloengute valmistamine oli huvitav ja pingutav ülesanne. Väikeste prohvete raamatute mahud on väga erinevad: Obadja on vaid üks peatükk, aga Hooseal ja Sakarjal 14 peatükki – kuid kõik need tulid esitada 15 min jooksul. Seega on teatud ebaühtlus juba ette programmeeritud.

Projekti kirjalikus osas toodud 12 videoloengu alustekstid sisaldavad ka viiteid kasutatud allikatele, kuid videoloengus endas need paraku ei kõla. Keda huvitab materjaliga sügavamalt töötada, peab siis lugema peatükki ennast.

Videoloengute slaidide taustapilt on võetud aadressilt: <http://tricksabout.net/free-christian-powerpoint-templates.html>. Loengud filmiti Kuressaare Siioni kirikus ja need valmisid koostöös Kuressaare Pere- ja Pildiraadioga.

KASUTATUD KIRJANDUS JA LÜHENDID

- Allen, Leslie C.** *Joel – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 780–791.
- Baker, D. W., Alexander, T. D., Waltke, B. K.** *Obadiah, Jonah and Michah – TOTC*. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990.
- Baker, D. W.** *Nahum, Habakkuk and Zephaniah – TOTC*. Inter-Varsity Press, Ohio, 1990.
- Baker, D. W.** *Obadiah – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 809–813.
- Baker, D. W.** *Zephaniah – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 848–856.
- Baldwin, J. G.** *Haggai, Zechariah and Malachi – TOTC*. Inter-Varsity Press, Illinois, 1972.
- Batchelor, M.** *Piibli avades*. Toim. Olav Maran. Eesti Piibliselts, 1998.
- Butterworth, G. M.** *Hosea – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 764–779.
- Butterworth, G. M.** *Nahum – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 834–839.
- Butterworth, G. M.** *Zechariah – NBC*. Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 863–882.
- Hubbard, D. A.** *Hosea – TOTC*. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990.
- Hubbard, D. A.** *Joel and Amos – TOTC*. Inter-Varsity Press, Leicester, 1990.
- Hugenberger, G. P.** *Malachi – NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 883–889.
- Jürma, E.** *Vana Testamendi sissejuhatus*, loengukonspekt 2007.
- Keeley, R.** „*Piibli raamatud – Prohvetid.*” – *Piiblientsüklopeedia*. Toim. Elmi Pata, Georg Grünberg. Tallinn: OÜ Eesti Raamat, 1996, 94–99.
- Kuosmanen, J.** *Suur sõnum väikestelt prohvetitelt*. Rakvere Nelipüha Kogudus, 2006.
- LaSor, W. S., Hubbard, D. A., Bush, F. WM.** *Old Testament Survey. The Message, Form, and Background of the Old Testament*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1989.
- Lilleväli, M.** *Piibli nimede leksikon*. Tallinn: Logos, 2000.
- Motyer, J. A.** *Amos – NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, Leicester, 1997.
- Ockert, H.** *Piibli õpetus. Sissejuhatus Pühakirja*. EELK Konsistooriumi kirjastus- ja infoosakond. Tallinn, 1993.
- Pennant, D. F.** *Haggai – NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 857–862.
- Rienecker, F., Maier, G.** *Suur piiblileksikon*. Toim. Ingmar Kurg. Tallinn: Logos, 2011.
- Stuart, D.** *Jonah – NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 814–821.

Tammo, J. „Joeli nelipühi ettekuulutus.” – *Teekäija*, 2013, nr 3, 16.

Tammo, J. „Sõjakuritegude vastu.” – *Teekäija*, 2014, nr 11, 16.

Waltke, B. *Micah* – *NBC*, Eds. D. Guthrie, J.A. Motyer, 1997, 822–833.

Эби, Э. *Краткое введение в Библию*. Korntal, West-Germany, 1989.

NBC – New Bible Commentary. 21st Century Edition

PNL – Piibli nimede leksikon

SPL – Suur piiblileksikon

TOTC – Tyndale Old Testament Commentaries

MINOR PROPHETS OF THE OLD TESTAMENT AND THEIR RELEVANCE IN THE CHRISTIAN CONGREGATION

Janek Järveots

SUMMARY

This Final Paper Project – „Minor Prophets of the Old Testament and their Relevance in the Christian Congregation” – is a video lectures project which content is mainly in the field of the Old Testament and which introduces in separate individual lectures the twelve minor prophets of the Old Testament.

The purpose of these video lectures is to give an overview of the lives of the minor prophets, their historical and religious background, the division of the books and their messages to the listeners of those times. Next, I observe the relevance and theological emphases of the message of the books of the minor prophets which are important to the modern listeners. The compact fifteen-minute representation about each minor prophet should be a generalising addition (or introduction) to the reading of the book of the prophet itself, entraining with both hearing and sight. In the ending part of every video, the key verses are given, and then the questions are asked which can be discussed in a small group after the lecture, thereby creating opportunities for thematic and frank discussion and exchange of ideas.

The data for each minor prophet and his background and messages was gathered by me mainly from the foreign language Bible commentaries and primarily from the „New Bible Commentary, 21st Century Edition“ edited by D. A. Carson and „Tyndale Old Testament commentaries”. In addition, also „Old Testament Survey : The Message, Form, and Background of the Old Testament” by La Sor William. In Estonian, „Suur Piiblileksikon” by Fritz Rienecker and Gerhard Maier was helpful in the preparation of these lectures. As ancillary materials, I used „Suur sõnum väikestelt prohvetitelt” by Juhani Kuosmanen and

„Piiblit avades“ by Mary Bachelor and also the 2007 lecture notes „Vana Testamendi sissejuhatus“ by the lector of our seminary Ermo Jürma.

The volume of the written part of this Final Paper Project, with the materials read on video and appendixes, is 69 pages written in Estonian. The video lectures are also in Estonian. The number of reference sources is 27.

The videos were recorded in the Kuressaare Zion Church and were prepared in collaboration with Kuressaare Family and Picture Radio.